

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха

Кафедра журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

**СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ
РОЗСЛІДУВАНЬ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕКАНАЛАХ**

Студента 2 курсу, групи 2МЖ
Освітньої програми *Журналістика.
Медіакommунікації*
Галузі знань *06 Журналістика*
Спеціальності *061 Журналістика*
Ступеня вищої освіти *магістра*
Григорука Максима Миколайовича

Науковий керівник: Шкляр В.І.,
професор, доктор філологічних наук

Розширена шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ	6
1.1. Виникнення і розвиток розслідувальної журналістики в Україні.....	6
1.2. Сучасний стан досліджень журналістського розслідування.....	11
1.3. Телерозслідування як вид журналістики розслідувань.....	16
1.4. Методика роботи журналіста-розслідувача на телебаченні.....	20
РОЗДІЛ ІІ. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ РОЗСЛІДУВАЛЬНИХ ПРОГРАМ	30
2.1. Аналіз програми «Гроші» на телеканалі «1+1».....	30
2.2. Аналіз програми «Наші гроші з Денисом Бігусом» на телеканалах «24 Канал» та «UA:Перший».....	41
2.3. Аналіз програми «Схеми: корупція в деталях» на телеканалах «UA:Перший» та «24 Канал».....	54
РОЗДІЛ ІІІ. СПЕЦИФІКА ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ЗМІ	0
3.1. Основні тенденції розвитку журналістського розслідування в Україні.....	69
3.2. Роль та ефективність телевізійного розслідування як чинника демократизації суспільства.....	74
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
АНОТАЦІЯ	88

Вступ

Журналістське розслідування в Україні набуває все більшого розвитку. Воно являє собою один із найскладніших жанрів журналістської діяльності, та в той же час є найбільш престижним і резонансним в умовах інформаційного суспільства, коли новини самі по собі не несуть унікальності, а доступність інформації є невід'ємним атрибутом будь-якого демократичного суспільства. За умов, коли інтернет взяв на себе роль основного постачальника новин, від професіонального журналіста вимагається не просто бути посередником між читачем та джерелом, а вміти відшукувати унікальну, часто захищену від сторонніх очей інформацію. Розслідування є проявом високої або навіть найвищої журналістської майстерності. Термін «журналістське розслідування» застосовується для визначення як методу роботи, так і окремого журналістського жанру, тим не менше, єдиного та загальноприйнятого визначення журналістського розслідування не існує.

Багато дослідників розглядають розслідування саме як методологію збору інформації, що заснована на роботі з численними джерелами, ретельному їх аналізі, порівнянні, пошуку розбіжностей та прихованих фактів з подальшим викриттям тих чи інших явищ.

Як вид журналістської діяльності розслідування відіграє вагомий роль у зміцненні демократичного ладу та захисті інтересів суспільства. Такі матеріали покликані служити інтересам громадськості, вони розкривають злочини, зловживання владою, прояви некомпетентності та корупції. Головним завданням розслідування є забезпечити права аудиторії на отримання достовірної та вичерпної інформації, що має суспільний інтерес.

Актуальність теми полягає у тому, журналістське розслідування на сьогоднішній день є одним із найбільш перспективних методів збору інформації та найбільш популярне на українському телебаченні як жанр. Найбільш рейтингові телевізійні канали вже давно мають власні проекти розслідувального характеру. Функціонування програм журналістських

розслідувань, у свою чергу, сприяє боротьбі з корупцією та розвитку демократичних цінностей суспільства.

Метою магістерської роботи є виявлення жанрових та методологічні особливості проведення журналістських розслідувань на українському телебаченні та визначити роль журналістського розслідування в сучасному інформаційному просторі.

Завдання магістерської роботи.

- визначити стан дослідження розслідувальної журналістики в Україні;
- проаналізувати та описати характерні жанрові та методологічні риси програм журналістських розслідувань на українському телебаченні;
- порівняти особливості збору інформації та викладу матеріалу в різних сюжетах;
- з'ясувати вплив журналістських розслідувань на розвиток демократичного суспільства.

Об'єкт дослідження – телевізійні випуски журналістських розслідувань, зокрема «Гроші» на телеканалі «1+1», та програми «Наші гроші з Денисом Бігусом» й «Схеми: корупція в деталях» на телеканалах «24 Канал» та «UA:Перший».

Предмет дослідження – специфіка сучасних українських журналістських розслідувань у вказаних програмах.

У роботі було використано такі **методи дослідження**:

- історичний метод для дослідження історії становлення журналістського розслідування на теренах України;
- для наукових праць, присвячених журналістському розслідуванню були використані методи відбору, аналізу та узагальнення;
- метод спостереження і опису для окремих телевізійних випусків;
- метод аналізу та порівняння для зіставлення принципів роботи різних випусків;

Джерела дослідження. Жанрові особливості розслідування досліджували О. Тертичний, О. Глушко, Ж. Мурікан, К. Шевцова, О. Кирилова, В. Ворошилов, Д. Рендол. Джерельною базою практичної частини роботи є 21 випуск програм журналістського розслідування програм «Гроші», «Наші гроші з Денисом Бігусом» та «Схеми: корупція в деталях».

Наукова новизна отриманих результатів магістерської роботи полягає в висвітленні типових жанрових та методологічних особливостей сучасних журналістських розслідувань на українському телебаченні в цілому та окремих телепередачах на різних каналах. Також новизна полягає у встановленні взаємозв'язку між специфікою підготовки та подачі матеріалу та їх впливом на загальну аудиторію.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали проведеного дослідження стануть у нагоді для подальшого вивчення специфіки телевізійних журналістських розслідувань і основою для майбутніх дослідницьких праць у цьому напрямку.

Апробація результатів кваліфікаційної (магістерської) роботи. Основні положення роботи доповідались на Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції (м. Київ, 1 квітня 2020 р.).

Структура магістерської роботи включає в себе вступ, три розділи, що містять 9 підрозділів, висновків та списку використаних джерел, що містить 58 позицій. Загальний обсяг роботи становить **87 (89)** сторінок, список використаних джерел та додатків подано на 6 сторінках.

РОЗДІЛ I. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Виникнення і розвиток розслідувальної журналістики в Україні

В Україні, як і в усьому пост-радянському просторі загалом, журналістське розслідування в сучасному його розумінні є жанром відносно новим. Виникло воно на заході у другій половині шістдесятих років минулого століття під час повномасштабного військового втручання США у В'єтнамську війну. Невідповідність офіційних повідомлень з боку держави щодо реального перебігу подій спонукала американських журналістів докопатись до істини та відкрити читачам правдиву інформацію [3; с. 10]. Яскравим прикладом є публікація в червні 1971 році статті під назвою «Американо-в'єтнамські відносини, 1945-1967: Дослідження», в якій зокрема була оприлюднена секретна документація Пентагону, що потрапила до рук журналістів завдяки аналітику держдепартаменту США Деніелу Елсбергу. Розчарувавшись у В'єтнамській війні, він, при звільненні з роботи, зумів таємно скопіювати частину документів та передав їх журналісту «Нью-Йорк Таймс» Нілу Шієну. У них вказувалося, що адміністрація попереднього президента Джонсона навмисно проводила акції щодо ескалації війни, незважаючи на запевнення самого Джонсона про те, що США не прагнуть її розширення. Справа про публікацію документів дійшла до Верховного суду США, який постановив, що американські газети мають право їх публікувати. Оприлюднення документів Пентагону посилювало недовіру американського суспільства до вищих владних структур, а самі документи використовувалися противоєнним рухом як ще одне свідчення нещирості американського уряду в питанні війни у В'єтнамі [22].

На утвердження журналістського розслідування як жанру значною мірою вплинув так званий Вотергейтський скандал 1972 року. Його причиною

стало затримання 17 червня 1972 року 5 осіб, що незаконно проникли у готель та встановили прослуховувальну апаратуру у штабі опозиційних президенту Річарду Ніксону демократів. Кореспонденти газети «Вашингтон пост» Боб Вудворд і Карл Бернстайн розпочали власне розслідування, проаналізували сотні документів, поспілкувались з багатьма людьми та перевірили десятки версій, аби уникнути будь-яких неточностей та хибних свідчень. Розслідування тривали до 1974 року і зумовили відставку президента Ніксона.

Паралельно з цим, в СРСР журналістська діяльність зазнала значних обмежень. Відсутність свободи слова і незалежних ЗМІ унеможливлювала сам факт існування журналістських розслідувань СРСР, тому про «небезпечний» жанр, що викликає «різко негативну реакцію з боку осіб, інтереси яких прямо чи опосередковано зачіпаються у публікації» [5, с. 246] не могло бути й мови. Втім, це не виключає існування розслідувальних матеріалів у радянській журналістиці.

Як приклад, можна назвати опубліковану 1964 року публікацію «Верблюди і капуста» за авторством Степана Колесника, яка за своєю суттю було журналістським розслідуванням. Провівши ретельне журналістське розслідування, автор встановив, що водойми села не чистили роками, а більшість з них було замулено, у той час як на полях працювала нова землерийна техніка, приречена «іржавіти без діла мертвим капіталом» [3, с. 30]. Автору ця публікація принесла лише неприємності: партійне керівництво оголосило сувору догану, вимагали спростування та заборонили надалі працювати у ЗМІ [6].

Основною метою журналістики в СРСР була, насамперед, пропаганда соціалістичного способу життя. Характерною рисою журналістики радянської епохи було висвітлення переважно «позитивної» інформації: про економічні здобутки, передовиків соціалістичного змагання, моральним вихованням населення та висвітленням питань культури. Критика, зазвичай, зводилась до критичних виступів з приводу партійних діячів стосовно тих чи інших негативних тенденцій у суспільстві. У пізні часи зустрічалися матеріали, що

висвітлювали, наприклад, рішення судів стосовно гучних злочинів, але роль журналіста при цьому зводилася лише до викладу і аналізу справи, а подібні матеріали були далекими від розслідування в сучасному його розумінні.

Журналістське розслідування, яким ми його бачимо сьогодні, з'явилося після розпаду Радянського Союзу та падіння «Залізної завіси» у 1991 р. Період 90-х, як і всюди на пострадянському просторі, характеризувався різкими змінами усіх сферах громадського життя. Країна виявилася в стані глибокої економічної кризи. Це торкнулося абсолютно кожної галузі.

Саме такий час ставати найвдалішим для розвитку криміналу. У ці роки в Україні починає з'являтися все більше і більше бандитських організацій. Також саме тоді стало зовсім звичайним таке поняття, як рекет. На цьому ж фоні ведеться активний переділ сфер впливу між українськими олігархічними кланами.

Водночас, відсутність політичної цензури та утисків зі сторони державного апарату дали журналістам більшу свободу дій. На думку Гліба Плєскача, історія журналістських розслідувань в Україні за часів незалежності поділяється на два періоди: до 1995 року, коли «була можливість розслідувати фінансові махінації, зловживання кланів та олігархічних кіл, але не можна було чіпати бандитську Україну», та після, коли «журналісти отримали змогу писати про кримінальний світ, але мусили оминати увагою олігархів, що «нажили пристойний капітал». Він вважає, що в Україні протягом 1990-2000 років була лише одна спроба надати журналістському розслідуванню офіційного статусу – у газеті «День», коли її головним редактором був Володимир Рубан [7, с. 44].

До кінця дев'яностих під поняттям журналістських розслідувань переважно подавались критичні статті й кореспонденції. Повноцінний розвиток журналістського розслідування припав на середину «нульових», що характеризувались створенням у 2000 році інтернет-видання «Українська правда» за спільної ініціативи Георгія Гонгадзе та його колеги Олени Затули та регулярної телепрограми «Закрита зона» у 2005 році [9].

Програма «Закрита Зона» була першою значущою програмою журналістських розслідувань в українському медіа просторі. Виходила силами продюсерського центру «Закрита зона» Володимира Ар'єва і Наталки Фіцич з березня 2004-го по грудень 2005 року на 5-му каналі, за цей час здобула дві премії «Телетріумф». Згодом продакшн виробляв програми розслідувань «Перший відділ», «Останнє попередження», «Попередження», документальний цикл «Відкрита зона», знімав документальні фільми [39].

«Українська правда» – українське суспільно-політичне інтернет-ЗМІ, засноване у квітні 2000 року Георгієм Гонгадзе. Ідея створення видання з'явилась ще за рік до цього, коли у грудні 1999 року журналісти Георгій Гонгадзе, Олена Притула та Сергій Шолох відвідали США з метою привернути увагу до критичного стану свободи слова в Україні. Приводом для заснування «Української правди» став ініційований та проведений 2000 року президентом Леонідом Кучмою Всеукраїнський референдум, який був розкритикований як намагання олігархів із оточення Кучми зберегти владу і перешкодити Вікторові Ющенку, який на той момент вже набув значної популярності.

Незабаром, 17 вересня 2000 року Гонгадзе був викрадений і вбитий. Того ж року 28 листопада «Українська правда» опублікувала так звані «плівки Мельниченка», які свідчили про причетність президента Кучми до вбивства Гонгадзе. Публікація викликала ряд протесту, які у грудні переросли в акцію «Україна без Кучми». У 2004 році видання відіграло важливу роль у інформуванні громадськості під час Помаранчевої революції, зокрема опублікувавши дані екзит-полу, що свідчили про фальсифікації на президентських виборах. Це сприяло зростанню популярності «Української правди» на початку 2000 років.

Після Помаранчевої революцією тиск на журналістику значно послабився. Події 2004 року практично вперше з часів незалежності України показали здатність ЗМІ мобілізувати громадськість на опір сваволі можновладців та порушенню прав людини. Вплив ЗМІ був одним із

вирішальних факторів, який спонукав суспільство активно проявити свою незгоду з масовими порушеннями закону, що в кінцевому результаті призвело до мирної зміни влади у країні [41].

Саме після революції припиналась сумнозвісна практика «темників» – щоденних закритих директива керівництву та редакціям ЗМІ, що містили інструкції щодо того, яким чином в новинах треба висвітлювати політичні події в Україні. Як зазначає видання «Українська правда», темники не були рекомендаціями – у них більше спільного з наказами. Сенс темника не в подачі ідеї, а в поєднанні страху, примусу і економічної привабливості, що уможлиблює донесення темників до аудиторій [40].

Сучасна концепція журналістики розслідувань, яку ми можемо спостерігати й по сьогодні, сформувалась наприкінці 2000 та на початку 2010-х років. Поява та швидке поширення нових комунікативних технологій внесла значні трансформації в українському медіапросторі. Саме під час цих трансформацій почали заявлятися програми журналістського розслідування: програма «Агенти впливу» на телеканалі «Інтер» у 2008 році, спецпроекти розслідувань телеканалу «1+1» – «Гроші», «Українські сенсації» та «Секретні матеріали» у 2010, 2012 та 2014 роках відповідно, «Наші гроші з Денисом Бігусом», у 2010 році інтернет-видання, а згодом у 2013 як телепередача, проект «Радіо Свободи» – «Схеми: корупція в деталях» у 2014 році.

1.2. Сучасний стан досліджень журналістського розслідування

Вітчизняне журналістське розслідування вже остаточно сформувалось як самостійний жанр журналістики. В останнє десятиліття в Україні сформувалась і розвивається мережа центрів розслідувальної журналістики і журналістів, що займаються розслідуваннями національних та регіональних ЗМІ, яка формує стандарти професії, а матеріали розслідувань стають джерелом позитивного досвіду та ідей для розслідувань. Водночас воно є відносно новим явищем для усього пост-радянського простору, в тому числі і в Україні. Цим зумовлена відсутність традиції і досвіду розслідувань в журналістському середовищі та дискредитація розслідування як жанру, що було актуальним для української журналістики з кінця ХХ століття [1].

З часів незалежності дослідження журналістики практично не виходили за рамки філологічних наук. Лише з середини 2000-х років почали з'являтися дослідження соціально-комунікативних її аспектів [43]. Більшість з нині існуючих дослідницьких робіт на тему розслідувань присвячена, в основному, їх жанровим особливостям, методології та суспільній значущості.

Єдиного визначення журналістського розслідування сьогодні не існує – його трактування різняться у різних школах журналістики. Основним предметом обговорення є питання, є розслідування самостійним жанром журналістики чи методом, який використовує журналіст при підготовці своїх публікацій у різних жанрах.

Дослідженням жанрових особливостей журналістського розслідування займалися О. Тертичний у праці «Розслідувальна журналістика» та О. Глушко у навчальному посібнику «Журналістське розслідування: історія, теорія, практика».

О. Глушко визначає журналістське розслідування як жанр аналітичної публіцистики, мета якого виявити потаємні пружини гострих суспільних проблем, справжні причини існування яких старанно приховуються від широкої громадськості владними, політичними та іншими впливовими

колами. За його словами, журналіст будує свою концепцію явища, яке він досліджує, на основі фактів, вчинків та поведінки людей.

О. Тертичний вважає, що поняття «розслідувальна журналістика» існує на тих же правах, що й «репортерська журналістика», «очеркістика», «сатирична журналістика» та інші, тобто є поняттям в значній мірі умовним. Воно, тим не менше, позначає стійкі напрямки журналістської діяльності що застосовуються як в її теорії, так і на практиці. Він розрізняє поняття «журналістське розслідування», як конкретний метод і процес збору необхідної журналісту інформації, та «розслідувальна журналістика» як вид журналістської діяльності. «Розслідувальна журналістика» повинна розглядатись не тільки з точки зору методології, але також і структури суб'єкта й об'єкта цього виду діяльності та умов, в яких вона здійснюється.

У посібнику з журналістських розслідувань за авторством Беати Бель наголошується, що розслідування базується на оригінальній роботі журналіста, а не тільки на витoku або зливi інформації з офіційних або неофіційних джерел. Так, розслідування повинно описувати весь спектр проблеми, а не окремий інцидент, що стосується однієї людини, розкриває складні соціальні теми, корупцію, порушення закону і зловживання владою та інформацію, раніше з різних причин невідому суспільству або яку навмисно приховують [1].

Журналістське розслідування за своєю сутністю є синтетичним жанром, який об'єднує в собі всі методи збору інформації: спостереження, інтерв'ю, аналіз документів. Відповідно, воно може містити у собі елементи репортажу, інтерв'ю, проблемної статті, звіту, рецензії, чи навіть таких художніх жанрів як памфлет, нарис, фейлетон тощо.

Американський дослідник Дж. Вілмен називає три його унікальних жанрових особливостей: розслідування конкретного предмету до журналіста ніхто не проводив, тема матеріалу представляє суспільний інтерес, а встановлені факти були раніше не відомими та навмисно приховувані [44].

Ж. Мурікан, вивчаючи природу жанру, розрізняє такі його форми: розслідування навколо події; розслідування навколо пригод; розслідування журнального типу, що базується на схожості певних подій, дослідницькі розслідування, за яких робота журналіста часто відбувається в атмосфері напруження, ворожості та дезінформації, розслідування-портрет, коли журналістові доводиться вивчати характер, вчинки, поведінку певної людини, та розслідування-документ або есе [26].

Серед усього спектру жанрів саме журналістське розслідування є найскладнішим. Робота журналіста полягає в ретельному аналізі офіційних джерел, пошуку протиріч і прихованих відомостей з метою подальшого оприлюднення суспільно значущої інформації. Невід'ємною складовою будь-якого розслідування є робота з численними джерелами інформації: фінансовими документами, юридичним угодами, постановами, протоколами, використання архівних та статистичних даних.

На думку публіциста В. Ворошилова, журналістське розслідування водночас є найбільш приближеним до наукового дослідження. Споріднює їх, в першу чергу, єдина методологія пізнання соціальних явищ, яка має в своєму арсеналі суто наукові методи: опитування, спостереження, вивчення та порівняльний аналіз, узагальнення, синтез, дедуктивний метод та інші [4].

Ще однією ознакою, яка вирізняє журналістське розслідування з-поміж інших жанрів та споріднює його з науковими є його мета. Саме поняття розслідування передбачає необхідність встановлення причинно-наслідкових зв'язків певних подій та процесів. Метою дослідження, окрім впливу на громадськість, є досягнення певного політичного чи економічного результату. Тим не менше, пріоритетом цього жанру є не переслідування злочинця, а інформування суспільства про об'єктивний стан справ та поширення надзвичайно необхідних фактів [27].

В цілому метою журналістського розслідування є вплив на громадську думку з приводу систематичних антисупільних явищ та запобігання їх повторення у майбутньому. Для створення відповідної реакції широких кіл

розслідування використовує прийоми емоційного впливу, притаманні художньо-публіцистичним жанрам [3].

Робота журналістів у жанрі розслідування має специфічні характеристики та, відповідний, власні вимоги щодо професійних навичок журналіста. Як і при роботі з аналітичними жанрами, журналіст повинен бути знайомим з предметом свого розслідування. При розслідуванні витрати бюджетних коштів, очевидно, не можна обійтися без знань економічних основ, при освітлені теми на кримінальну тематику, необхідно володіти хоча б мінімальними знаннями в галузі юрисдикції [24].

К. Шевцова та О. Кирилова розглядають розслідування не тільки як ефективний чинник контролю громадськості, але як метод залучення аудиторії. Вони наголошують, що питання кількості аудиторії завжди буде ключовим для телевізійних медіа, і поширеним методом залучення аудиторії стає звернення до такого серйозного жанру як розслідування. Сьогодні тяжіння до резонансних викриттів спостерігається як в ЗМІ, що спеціалізуються на розслідуваннях, так і у загальноспрямованих засобах інформації [31].

Д. Рендол характеризує журналістське розслідування як оригінальний пошук істини, а не зведення чужих даних. Враховуючи той факт, що журналістське розслідування частіше всього стосується правопорушень або службового недбальства, робота журналіста полягає у зборі необхідних доказів скоєння злочину. Як він зауважує, розслідувальна журналістика починається там, де закінчується журналістика звичайна. Вона не сприймає секретності й відмови посадовців надавати інформацію, натомість здобуває її власноруч [29].

Разом з тим він вважає що журналістське розслідування не вимагає певних особливих навичок. Разом з тим є перелік речей, які значно полегшують роботу журналіста: знання законів про доступ та поширення до інформації, обізнаність зі звичайними джерелами інформації, як то звіти

законодавчих установ, списки державних установ та інших, наявність корисних знайомств, комп'ютерна грамотність тощо.

Ще одною характерною рисою журналістського розслідування – очікування неадекватної реакції на викладені в матеріалі факти – як від фігурантів розслідування, так і від державних структур, якщо при добуванні інформації журналіст й сам переступив через закон [24].

1.3. Телерозслідування як вид журналістики розслідувань

Ще з часів незалежності телебачення є одним із найбільш затребуваних засобів масової інформації в Україні. Специфіка телебачення як засобу створення, передачі і сприйняття інформації дозволяє йому охоплювати фактично всі верстви населення, а особливо ті, що знаходяться поза сферою впливу інших видів ЗМІ. На відміну від преси чи радіо, воно забезпечує візуальне сприйняття телевізійних образів, а отже їх доступність для найширшої аудиторії [11].

З кінця 2000 років кількість телеканалів в Україні зросла в рази, регіональне телемовлення отримало більше можливостей для ефективної діяльності, а розвиток технологій значно підняв рівень підготовки матеріалів та інформаційних випусків. Журналісти-фахівці, замість бездумного копіювання досвіду зарубіжних колег, все частіше проявляють свої професійні здібності та винахідливість [16]. Це говорить про те, що телебачення сьогодні переживає етап бурхливого розвитку.

За темпами розвитку з телебаченням може конкурувати лише інтернет. Попри це, телебачення все ще займає лідерські позиції за показником задоволення інформаційних потреб населення. Станом на 2017 рік, згідно до соціологічного опитування компанії «Research&Branding Group», приблизно 9 з 10 дорослих громадян України регулярно отримують новини за допомогою телевізору, і лише близько половини – через інтернет, а за частотою згадування в якості використовуваного джерела інформації телебачення обійшло інтернет майже вдвічі [10].

Схожих висновків у своєму опитуванні дійшла й соціологічна компанія «InMind». В їхньому дослідженні зазначається, що телебачення досі залишається головним джерелом новин для українців. Крім того, телебачення є лідером за охопленням аудиторії, саме телевізійне висвітлення подій викликає найбільший резонанс, та, відповідно, найбільший вплив на аудиторію. Як відзначається, ТБ-розслідування привертають увагу аудиторії

до проблем, формують громадську думку і володіють потенціалом, щоб сприяти становленню і розвитку громадянського суспільства. Завдяки особливостям телевізійного формату, глядачі можуть побачити історію, отримати наочну відеорозповідь. склалося стійке сприйняття телевізійного твору – побачити подію на власні очі, проаналізувати, зробити висновки, сформувані свою точку зору на цю подію [11].

Таким чином, в Україні існує безліч телекомпаній, які виробляють мовлення як на всенациональному рівні, так і в окремих регіонах. Серед гігантів української медіа-індустрії можна виділити телеканали «UA:Перший», «24 Канал», «1+1», «Інтер», «Україна», які займають ключові позиції в питанні інформування суспільства.

Практично кожен з цих телеканалів володіє власними проектами власних журналістських розслідувань. Резонансність, яка часто супроводжує журналістські розслідування, відіграє одну з ключових ролей у збільшенні рейтингів телеканалу та розширення його глядацької аудиторії. На думку Ольги Гарматій, за таких тенденцій розслідування будуть надалі завойовувати український ефір, адже провідним телеканалам вигідно відкриття нових та вдосконалення існуючих розслідувальних проектів [10]. Для комерційних медіа питання розширення глядацької аудиторії є особливо важливим, адже кількість глядачів безпосередньо впливає на замовлення реклами та прибутковість телеканалу.

Прибутковість ЗМІ є основною складовою фінансової незалежності, яка в свою чергу, є запорукою свободи керівників і співробітників ЗМІ у виборі тематики публікацій, методів роботи та гарантує незалежність від думки власника або державної цензури.

Ступінь незалежності журналіста прямо пропорційна якості як публікацій в цілому, так і журналістських розслідувань, які серед усіх жанрів від заангажованості потерпає найбільше. Замовні розслідування або псевдорозслідування за підкинутою інформацією не мають відношення до професійної журналістики і перестають бути потрібними читачеві. Незалежна

журналістика може бути професійною і не дуже, а залежна — тільки непрофесійною. Тому одним із фундаментальних критеріїв якості є чесність. Журналіст має бути чесним перед самим собою та перед споживачем своєї творчості [26].

Втім, журналіст Отар Довженко висловлює менш оптимістичну думку. За його словами, станом на сьогодні більшість українських медіа, окрім деяких найбільш рейтингових телеканалів, є дотаційними без реальних шансів на самоокупність, не кажучи вже про прибутковість [14].

Повертаючись до особливостей телевізійних розслідувань, варто зазначити, що воно має свою характерну специфіку, відмінну від розслідувань у друкованих медіа. Композиція ТБ-розслідування ускладнена потребою поєднання тексту, відео- і аудіорядів, інфографіки, мультимедійних вставок, а також анонсів, «підводок», синхронів, стенд-апів і закадрових коментарів [18].

Ще однією яскраво вираженою особливістю розслідувальної журналістики є те, що діє вона переважно під антикорупційним гаслом. Практично кожне розслідування в тій чи іншій мірі стосується корупції в широкому розумінні цього поняття [10]. Як йдеться у дослідженні фонду «Демократичні ініціативи» імені І. Кучеріва, у баченні українців корупція є однією з найбільших проблем у країні нарівні з війною та високою вартістю життя [21]. Згідно того ж дослідження, основними причинами корупції люди вважають безкарність, корумпованість керівництва, яке не бажає боротьби з корупцією та відсутність дієвого контролю. З цієї причини антикорупційна спрямованість журналістських розслідувань завжди знаходить відклик у найширших верств населення.

Дослідження української громадської організації «Детектор медіа» в рамках проекту «Інноваційні інструменти для підтримки розслідувальної журналістики в Україні» показує, що рівень розвитку журналістських розслідувань в Україні є досить високим. Сьогодні існують потужні проекти журналістських розслідувань, виник навіть окремий пласт журналістів-розслідувачів. Зазначається й існування доволі суб'єктивних розслідувальних

проектів на телеканалах, що належать олігархічним або іншим зацікавленим силам. Тим не менше, кожного дня вітчизняний інформаційний простір наповнюється якісними розслідуваннями, що відіграють важливу роль у подоланні корупції на всіх рівнях [19].

Варто зазначити й той факт, що телерозслідування має ряд відмінностей від розслідування у пресі. В першу чергу це відмінності у форматі подачі інформації в телевізійних та друкованих ЗМІ. Тоді як газети використовують лише текст та статичні зображення, телебачення має в своєму арсеналі широкий ряд аудіо-візуальних прийомів. Якщо газетне розслідування має форму проблемної статті, яка чітко обмежена газетною площею, то на телебаченні журналістське розслідування доволі часто набуває форм документального фільму, якщо ефір каналу розрахований на детальне висвітлення порушеної проблеми [3].

1.4. Методика роботи журналіста-розслідувача на телебаченні

Пошук інформації є основною складовою будь-якого журналістського розслідування. На відміну від інших видів журналістської діяльності, розслідування оперує інформацією важкодоступною та часто навмисно прихованою. Отримання подібної інформації часто стає основною метою у діяльності журналіста-розслідувача. Разом з тим, певні зацікавлені кола можуть намагатись навпаки, зробити так, щоб важлива інформація залишалася нерозкритою, та навіть чинити опір й тиснути на журналіста. За таких умов пошук необхідної інформації часто стоїть на межі законності.

Ціль журналіста-розслідувача – виявлення повної картини ситуації, що стала об'єктом розслідування, є неможливою без достовірної інформації. Саме здобування цієї інформації є ключовим етапом будь-якого розслідування. Дослідники виділяють цілий ряд джерел, які можуть використовувати журналісти.

О. Тертичний умовно поділяє джерела інформації на дві основні групи. Перша група – це приватні особи, що володіють необхідною інформацією: свідки, очевидці, особи, що володіють важливими списками, архівами, щоденниками тощо. Для отримання інформації від приватних осіб необхідно вміння журналістів переконувати людей з однієї сторони, та бажання цією інформацією поділитись з іншою. До другої групи входять організації та установи, чий стосунки із засобами масової інформації регулюються законами та іншими нормативними актами [4]. Серед цієї групи науковець виділяє наступні джерела інформації:

- Державні установи – саме на них лежить обов'язок забезпечувати громадян, організації на їх запит найбільш точною, об'єктивною, повною інформацією. Вони безпосередньо займаються проблемами що відповідають їхнім повноваженням. Серед їх обов'язків часто є збір та обробка тієї чи іншої інформації. В більшості випадках закон зобов'язує їх надавати цю інформацію представникам ЗМІ, тому журналіст може звернутись до них з проханням

надати необхідні відомості. Тим не менше, державні установи не завжди можуть задовольнити потреби журналіста, наприклад, у випадках коли та чи інша установа не розпоряджається відповідною інформацією, або має її у недостатньому обсязі.

- Громадські організації – в порівнянні з державними джерелами є більш доступними для журналіста джерелами інформації. Часто громадські організації самі зацікавлені в рекламі своєї діяльності у ЗМІ, тому готові у міру можливості допомагати журналістам.

- Бібліотеки – можуть надати інформацію практично з будь-яких сфер життя. Тут «співіснує» інформація різних типів, розраховані на різний рівень сприйняття, починаючи з популярної, художньої і закінчуючи складною науковою літературою.

- Архіви – є одним з найважливіших джерел інформації, яка може бути корисною в процесі журналістського розслідування. Вони можуть бути як державними, так і належати різним організаціям чи навіть приватним особам. Архіви є особливо необхідними у випадках, коли інформація, яку шукає журналіст, відноситься до тих подій чи процесів, що відбулись у відносно далекому минулому та вже стали історією. Значимість роботи з архівними документами полягає в тому, що в результаті журналіст може отримати найбільш достовірну інформацію. Як правило, в тій чи іншій мірі підтверджена працівниками архівів, вченими, які перевіряли та використовували її в своїх працях.

- Особистий архів журналіста – виникає з отриманої інформації на основі діяльності журналіста та є одним з найважливіших джерел інформації, який завжди має бути під рукою у журналіста-розслідувача.

- Інтернет – дає можливість знайти інформацію практично з будь-якої сфери діяльності. В інтернеті можна знайти безліч інформаційних сайтів, архівів, збірників нормативних актів тощо. Сьогодні більшість державних установ має свої інтернет-сайти, з яких журналіст може почерпнути необхідні дані.

Найбільш надійним, а разом з тим і неоднозначним джерелом інформації є спостереження. Воно дозволяє журналісту вдаватися до різних ролей та ставати безпосереднім свідком, чи навіть учасником різних ситуацій. Журналіст сам стає очевидцем і джерелом інформації. На відміну від звичайного спостереження, яке часто носить ненавмисний, випадковий характер, журналістське спостереження завжди є цілеспрямованим. Об'єктом його можуть бути як відносно прості ситуації, так і складні суспільно-політичні, культурні, релігійні, моральні процеси, події, ситуації тощо. Складність спостереження зумовлюються як особливостями предмету спостереження, так і особистими якостями журналіста, його професійними навичками та досвідом. Спостереження класифікується за ступенем безпосередності контакту журналіста з предметом розслідування (включне / відсторонене) та ступенем відкритості журналіста при зборі інформації (відкрите / приховане) [3].

- Включене відкрите спостереження – дозволяє журналісту особисто стати свідком тих обставин та подій, до яких його допускають фігуранти розслідування. Журналіст не приховує своєї професійної приналежності та самого факту збору інформації, а його робота повністю регулюється та захищається законом. Це може бути чергування разом з бригадою швидкої, участь в рейді оперативної групи патрульно-постової служби, перевірки співробітниками санепідемстанції на ринку тощо.

- Відсторонене відкрите спостереження – журналіст, збираючи інформацію, не втручається у процес чи подію, лише фіксуючи факти. Як і в попередньому прикладі, журналіст не приховує цілей своєї діяльності. Серед ризиків цього виду спостереження існує загроза, що учасники подій почнуть «розігрувати виставу», щоб отримати висвітлення в медіа їх позицій.

- Включене приховане спостереження – дозволяє журналісту «змінити професію», тим самим отримавши можливість збирати інформацію зсередини певних структур. Цей спосіб є найбільш ризикованим, адже у разі розкриття журналіст ставить під загрозу не тільки репутацію, а й здоров'я та

навіть життя. Оприлюднення добутої в такий спосіб інформації без вагомих причин може нести за собою й правові наслідки: кримінальне, цивільно-правове або адміністративне переслідування.

- Відсторонене приховане спостереження – журналіст не видає себе в процесі збору інформації підчас масових акцій, але, на відміну від попереднього прикладу, не є активним учасником події. Прикладом цього виду спостереження є зйомка в супермаркеті – журналіст не видає своєї професійної приналежності, але йому не потрібно ставати працівником супермаркету – він може діяти під прикриттям відвідувача. Втім, навіть у цьому випадку спостереження може бути розцінене як втручання в приватне життя, а у разі зйомки на підприємстві або в супермаркеті, журналіста можуть звинуватити в роботі на конкурентів.

О. Тертичний додатково поділяє спостереження за часовою ознакою та від ступеня безпосередності спостерігача. Спостереження може бути названо прямим або непрямим, в залежності від ступеня безпосередності спостерігача спостережуваним об'єктом, на який спрямована його увага, а також короткочасним і тривалим в залежності від затраченого часу [4].

- Пряме спостереження – журналіст особисто є свідком тих обставин та подій, які він розслідує.
- Непряме спостереження – журналіст не контактує безпосередньо з предметом спостереження, використовуючи дані з інших джерел.
- Короткочасне спостереження – використовуються при підготовці оперативних публікацій.
- Тривале спостереження – застосовується коли треба вивчити предмет детально та ґрунтовно. Таке спостереження тривати тижнями, навіть місяцями.

Варто зазначити, що інформація, зібрана за допомогою прихованого спостереження, для можливості її оприлюднення повинна бути предметом суспільного інтересу. Єдиного визначення суспільного інтересу не існує. Більшість сходиться на тому, що поняття суспільного інтересу включає:

- розкриття і запобігання злочинів
- розкриття антигромадської поведінки
- розкриття корупції та несправедливості
- розкриття суттєвої некомпетентності і халатності
- захист здоров'я та безпеку людей
- захист людей від введення в оману заявою чи дією окремої особи або організації
- розкриття інформації, яка дає можливість людям приймати більш інформоване рішення з суспільно важливих питань

Не менш важливим, а інколи й необхідним способом збору інформації є експеримент. Експеримент також дозволяє журналісту фіксувати інформацію у відкритому або прихованому вигляді, на камеру чи диктофон. Але на відміну від спостереження, ситуація в експерименті є штучно створеною журналістом з метою підтвердити або спростувати висунуту раніше гіпотезу.

Експеримент також ставить журналіста перед етичними питаннями, одним з яких визначення межі між експериментом і провокацією. В цьому випадку, як і у випадку спостереження, основним фактором є наявність суспільного інтересу. Водночас дії журналіста не повинні створювати загрози життю і здоров'ю людей.

Не менш важливим етапом журналістського розслідування є робота з документами. Вони є важливим джерелом інформації для журналіста, володіючи масою переваг перед іншими джерелами. На відміну від приватних осіб, які можуть спотворити інформацію, забути або пропустити важливу її деталь, документи у більшості випадків містять достовірну та об'єктивну інформацію у незмінному з часу її фіксації вигляді. Саме тому документи ніколи не відмовляться від своїх слів; ніколи не подадуть позову про захист честі та гідності, та загалом потребують меншого захисту, аніж люди.

Разом з цим використання документів має за собою й ряд недоліків. Так, вони можуть містити інформацію з обмеженим доступом, публікація якої

може спричинити правові наслідки для журналіста та редакції загалом. Документ може бути підробним або містити неправдиві дані, які в свою чергу можуть конфліктувати з інформацією, почерпнутою з інших джерел.

За режимом доступу інформації, що містять документи, вона поділяється на:

- Відкрити (публічну) інформацію;
- Службову інформацію;
- Комерційну таємницю;
- Професійну, службову таємницю;
- Державну таємницю;
- Персональні дані, відомості від приватного життя.

Доступ до цієї інформації і порядок її використання та поширення визначається Законом України Про інформацію [35].

Б. Бель поділяє документи на дві групи: офіційні та неофіційні. Офіційні документи мають вихідні дані, які вказують назву, адресу, логотип тощо. Публічні документи можуть поширюватись без згоди автора. Посилання на офіційний документ не вимагає розкриття джерела його походження, ці документи, переміщаючись, залишають сліди і легко копіюються. До неофіційних документів відносяться листи, щоденники, розписки, приватні фото і відеоматеріали. Публікація документів про приватне життя осіб без їхньої згоди є незаконною, і допустима лише у випадках коли право суспільства знати цю інформацію, переважає над правом власника зберігати її в таємниці [1].

Незалежно від того, до якої із згаданих груп відноситься документ, журналіст повинен оцінити його, використовуючи декілька критеріїв:

- Надійність – впевненість у джерелі та походження документа, відсутність правових ризиків у разі недостовірності даних у документі. Надійними документами вважаються офіційні заяви посадових осіб, відповіді на запит інформації, публікації в інших ЗМІ.

- Довіряльність – правдивість інформації, що міститься в документі. Як правило, достовірними є офіційні документи, недостовірними – отримані з сумнівних джерел, або від зацікавлених в об’єкті розслідування сторін. Повністю недостовірними вважаються фальшиві документи або такі, що зазнали змін, які спотворюють його оригінальну суть або зміст.

- Цінність – важливість документу для доведення гіпотези, висунутої в конкретному розслідуванні.

- Можливість використання – залежить від джерела походження документу та інформації, яка в ньому міститься. Публікації відомостей з обмеженим доступом, державної або приватної таємниці без законного на те підґрунтя може спричинити певні правові ризики.

Ще одним важливим джерелом інформації є приватні особи, які володіють необхідною інформацією – очевидці події, експерти з різних сфер, політики та офіційні посадовці, представники організацій. Для того, щоб отримати від них необхідні відповіді, використовуються найбільш поширені методи отримання інформації – інтерв’ю та бесіда. Звісно, таким способом журналіст не вивідає ніяких прихованих таємниць, але отримає досить чітке уявлення про позицію співбесідника щодо предмету розслідування.

Робота журналіста в цьому жанрі містить велику кількість «нюансів» та вимагає знання як законів, що регулюють його роботу, так і прав, які гарантують, зокрема, свободу думки журналіста, можливість вільного вираження своїх поглядів та збір та оприлюднення інформації.

Фундаментом правової складової журналістського розслідування та гарантом прав журналіста є стаття 34 Конституції України [32], в якій зазначено три основних положення:

- Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.
- Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір.

- Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Закріплене Конституцією України право на інформацію передбачено, насамперед, Законами України "Про звернення громадян", "Про інформацію", "Про доступ до публічної інформації" та іншими нормативно-правовими актами [33].

Закон України Про звернення громадян регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення [34].

Закон України Про інформацію регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Він передбачає право кожного громадянина на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. За законом, реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси

юридичних осіб [35]. В ньому також вказуються основні принципи інформаційних відносин:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією;
- достовірність і повнота інформації;
- свобода вираження поглядів і переконань;
- правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

Закон України Про доступ до публічної інформації визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес [36].

При проведенні журналістського розслідування журналіст керується загальножурналістськими етичними нормами. Серед основних принципів, які в ньому застосовуються – неупередженість, вміння вислухати всі сторони конфлікту; працювати відкрито, якщо є така можливість, не обманювати, за будь яку ціну дотримуватись журналістської таємниці [3].

Висновки до розділу I. Українське журналістське розслідування в сучасному його розумінні виникло одночасно зі здобуттям України незалежності, але через відсутність досвіду і традицій розслідувань довгий час залишалось непомітним у вітчизняному медіапросторі. Воно пройшло складний етап розвитку від 90-х років та продовжує активно розвиватись нині.

Єдиного визначення розслідуванню не має: це багатостороннє явище, яке має свою специфіку як самостійний жанр журналістики, як метод збору інформації та як важливий чинник розвитку громадянського суспільства.

Воно відіграє вагомий роль у зміцненні демократичного ладу та захисті інтересів суспільства. Резонансне за соєю суттю, воно допомагає розкривати злочини, корупційні схеми, зловживання службовими обов'язками, незаконне

походження майна тощо, забезпечуючи тим самим права аудиторії на отримання достовірної та вичерпної інформації, яку не завжди можна отримати через звичайні новини інформаційного характеру.

Його резонансність завжди привертає увагу, що позитивно впливає на рейтинги телеканалів то розширення глядацької аудиторії останніх. Вже сьогодні практично всі найбільші телеканали мають власні проекти розслідувань. Існуючі сьогодні програми журналістського розслідування почали з'являтися на межі 2000-2010 років: програма «Агенти впливу» на телеканалі «Інтер» у 2008 році, спецпроекти розслідувань телеканалу «1+1» – «Гроші», «Українські сенсації» та «Секретні матеріали» у 2010, 2012 та 2014 роках відповідно, «Наші гроші з Денисом Бігусом», у 2010 році інтернет-видання, а згодом у 2013 як телепередача, проект «Радіо Свободи» – «Схеми: корупція в деталях» у 2014 році.

РОЗДІЛ I. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ РОЗСЛІДУВАЛЬНИХ ПРОГРАМ

2.1. Аналіз програми «Гроші» на телеканалі «1+1»

«Гроші» – спецпроект журналістських розслідувань телеканалу 1+1, що входить до медіахолдингу «1+1 Media» українського олігарха Ігоря Коломойського.

«Гроші» виходять з 2010 року. За інформацією, поданої на сайті телеканалу телеканалу, журналісти викривають хабарників, розслідують економічні зловживання та на собі перевіряють, як діють різноманітні шахрайські схеми [1]. Репортери працюють під прикриттям, ведуть приховані знімання, перевіряють версії та показують зсередини, хто насправді заробляє на людських бідах.

Для дослідження було обрано 9 випусків розслідувань з 2011 по 2020 роки.

Випуск «Грошей» від 26 жовтня 2011 року починається з виступу ведучого, який стверджує що лікарі «швидкої» не доїжджають до смертельно хворих, а міліціонери не завжди можуть наздогнати насильників через те, що завжди не проти підробити таксистами.

Щоб з'ясувати це, журналіст Михайло Ткач, представляючись туристом, під час вечірньої години пік підійшов до машини ДАІ. За легендою – він запізнився на потяг через затори на дорогах. Недовго думаючи, правоохоронці погодилися провезти журналіста через затор за 500 гривень, та, рухаючись із маячками по зустрічній смузі, все ж таки довели журналіста до місця за 10 хвилин. Після даїшників «Гроші» вирішили перевірити й медиків. За тією ж легендою журналіст винаймає автомобіль «Швидкої», які погоджуються за ті ж 500 гривень довести «туриста» до вокзалу.

Попри короткий хронометраж розслідування (7 хвилин) та фактично лише одне джерело інформації (приховане спостереження), в цілому воно є

доволі якісним в плані виявлення фактів корупції на низькому рівні. Встановленого спостереження цілком вистачило для підтвердження висунутої журналістом гіпотези – правоохоронці, як і працівники «швидкої», зловживають своїми службовими обов'язками та використовують посадові привілеї щоб возити людей за гроші.

18 жовтня 2012 у програмі «Гроші» виходить сюжет про стрільбу в ТРЦ «Караван» 26 вересня. Тоді невідомий, якого спіймали на крадіжці, був затриманий і заведений до кімнати охорони, де залишився разом з чотирма охоронцями, після чого дістав пістолет і відкрив вогонь. Троє охоронників загинули на місці; четвертий потрапив у реанімацію з важкими пораненнями, а стрілець безперешкодно втік. Справа викликала неабиякий резонанс у суспільстві, в той час як офіційне розслідування довго стояло на місці, намагаючись встановити особу підозрюваного.

Для розслідування журналіст Сергій Мальнев влаштувався охоронцем у торговий центр, в якому сталась подія. При співбесіді в нього не вимагали жодних довідок про судимість чи стан здоров'я (в тому числі психічного) – про це журналіст повідомив, відсилаючись на прийняття нового закону, за яким охоронці подібних закладів мали право озброюватись вогнепальною зброєю.

У ході прихованого спостереження він побував у ролі охоронцями та мав змогу відверто спілкуватися з працівниками ТРЦ. Деякі з них працювали в день інциденту і мали власну точку зору на те, що сталось. В перший ж день роботи під прикриттям один з охоронників розкрив журналісту цінну інформацію: у торговому центрі насправді існує практика підпільних штрафів: за крадіжку товарів вимагають гроші у п'ятикратному, а інколи – десятикратному розмірі. Подібні дії є порушенням закону, згідно до якого, охоронці повинні були або викликати поліцію, або змусити оплатити товар на касі.

Як далі було становлено, охоронці дійсно вибивали з крадіїв гроші, при тому у кожній зміні були свої розцінки, які «залежать лише від нахабності старшого на чергуванні». За розповіддю одного з охоронців, щоб

розплатитись, родичі одного з крадіїв взяли кредит на 50 тисяч гривень. При цьому, як згодом розповіли журналісту, гроші йшли не у кишені охоронців, а на рахунок «Каравану», в той час як звичайні ж охоронці зиску з таких оборуток не мали. Старші зміни, які безпосередньо займаються «розводом на гроші», свою долю отримують не одразу, а в придачу до офіційної зарплатні.

Проаналізувавши відеозапис із кімнати охорони, на якому зафіксовано злочин, журналісти доходять висновку, що стрілець виклав усе з кишень, виконав усі вимоги охорони і намагався піти — без стрілянини і конфлікту, але його не випустили. Журналісти припустили, що, цілком імовірно, що у нього вимагали гроші і саме це могло спровокувати криваву розправу. Цю теорію підтверджує припущення одного з охоронців ТРЦ, якою він поділився з журналістом під прикриттям. На його думку, у стрільця не було при собі грошей, яких від нього вимагали, а коли йому пригрозили поліцією – зрозумів, що правоохоронці знайдуть і нелегальну зброю – та відкрив вогонь.

В обох наведених прикладах розслідування приховане спостереження є ключовим (водночас і єдиним) методом збору інформації, і в обох випадках воно дозволило викрити раніше невідомі факти зловживання службовими обов'язками: «таксування» працівників держслужб та вимагання грошей охоронцями в ТРЦ «Караван». Обидва факти, безперечно, є предметом суспільного інтересу. Після випуску про правоохоронців та медиків Кабміні пообіцяли перевірити, чи дійсно ті підводять людей за гроші. Розслідування ж у ТРЦ «Караван» доповнило офіційну картину слідства новими фактами. Хоч і неможливо відстежити, чи дійсно фігуранти цих розслідувань понесли покарання, певного результату журналісти таки добились.

Один матеріалів «Грошей» у випуску від 11 листопада 2013 року починається з розповіді про багатодітну сім'ю, що потерпіла від ломбарду. За копійки вони заклали свій родинний будинок, який згодом у них відібрали, залишивши сім'ю з чотирьома дітьми на вулиці посеред зими. Журналісти наголошують, що це досить поширена схема: беручи позику, особа залишає в

якості застави документ на житло, а коли повертається щоб погасити борг – житло вже має нових власників.

В ході розслідування, «Гроші» вдалися до прихованого спостереження. Журналістка, за оголошенням в інтернеті, влаштувалась в один з Київських ломбардів. Протягом декількох днів вона в якості стажера ходила працювати до ломбарду. У перший же день виявилось, що касир-оцінювач практично не розбирається в техніці, яку йому приносять під заставу. Сама техніка оцінюється по мінімуму: за новий ноутбук ціною декілька сотень доларів пропонують не більше тисячі гривень, а у випадку довгострокової застави взагалі 15% від названої суми.

Найбільш «неоднозначна» частина роботи ломбардів розкривається з проходом ночі, коли сюди починають збігатись «кримінальні таланти». Лише за короткий період спостереження журналістка стала свідком, як відвідувач приніс здав каблучку, як потім розповіла працівниця ломбарду – він часто приходив щоб закласти речі без викупу, залишаючи при цьому непогані чайові. За її припущенням, всі ці речі є краденими. Інший відвідувач відверто пропонував протизаконну обладку: він візьме техніку в кредит та закладе її у ломбард, наслідки його хвилювали.

В завершення журналісти заклали редакційний автомобіль. За авто вартістю в 120 тисяч гривень ломбард запропонував менше від половини – 50 тисяч гривень під 60% річних, на противагу від банківських 25%.

Як видно, журналісти вдалися до двох джерел інформації: прихованого спостереження та експерименту. Хоча гіпотеза про шахрайство ломбардів, висунута журналістами на початку, чіткого підтвердження у вигляді доказової бази не знайшла, було встановлено ряд фактів, зокрема те, що ломбарди не цікавляться сумнівним походження цінних речей, що приносять їм клієнти, ще створює сприятливі умови для злочинців. Експеримент підтверджує той факт, що оцінювачі подібних закладів навмисно занижують вартість речей, які беруть під заставу.

Випуск «Грошей» від 9 лютого 2015 року під назвою «Бронемашини, яких немає» розслідує причини затримку доставок бойових машин «Саксон», закуплених «Укроборонпромом». Промова ведучого на початку передачі передуює його діалогу з експертом Олександром Дрожжа, який, у відповідь на питання про проблеми «Саксонів», констатує: бронемашини, окрім того, що давно застаріли та зняті з озброєння Великобританії ще в 90-х роках, є поліцейським транспортом, що поставляється без озброєння та непризначений для ведення повномасштабних бойових дій. До цього від британських бронетранспортерів відмовилась навіть Національна гвардія України, пославшись знову-таки на тактико-технічні характеристики машин.

«Гроші» посилаються на інтерв'ю генерального директора «Укроборонпром» Роман Романов, зокрема на його ствердження, що у ситуації, коли українська промисловість не була спроможна виробляти бронемашини, «Саксони» були найкращим варіантом для збереження людських життів. Журналісти звертають увагу, що на момент запису інтерв'ю «Саксонів» ще не було на сході України, і рятувати життя бійцям вони ніяк не могли. Під час інтерв'ю бронемашини лише завантажувались на борт судна «Caribbean Trader». За допомогою інтернет-сайту «Marine Traffic» «Грошам» вдалось відстежити маршрут судна та дату його прибуття – 9 лютого.

Як вияснили журналісти, загальна сума за усі 75 одиниць бронетехніки, разом із витратами на транспортування, становить понад 3 мільйони доларів. За словами Анатолія Майбороди, экс-директор ДП «Укрінмаш», це ще не всі витрати: в Україні банально немає технічної бази для модернізації та обслуговувати британські «Саксони». До того ж він запевняє, що в Україні є достатньо як бронетранспортерів, так і підприємств, які можуть модернізувати їх.

Журналісти навідались до «Укроборонпрому», але особисто взяти інтерв'ю у його гендиректора Романа Романова не змогли. Натомість порівняли вартості службових автомобілів Романова та його правої руки

Сергія Пінькаса, які, будучи купленими за гроші державного підприємства, коштували в рази більше самих «Саксонів».

В ході розслідування аналізується походження держслужбовців. Романов до того, як очолив «Укроборонпром» був автодилером у Херсоні, Пінькас керував житлогоспом у Цюрюпинську. Як вдалось з'ясувати, окрім них на посадах «Укроборонпрому» влаштовані й інші виходці з Херсону: бізнесмени Артур Херувімов та Андрій Бабіч. Їх земляк – директор Харківського бронетанкового заводу Віктор Козонак, ще троє херсонців: Владислав Лисиця, Михаїл Мосін та Олексій Гаран керують Київським бронетанковим заводом, що не раз ставав фігурантом корупційних скандалів, в тому числі закупівлі несправних двигунів для танків на суму в понад півтора мільйони гривень. Окрім того, журналісти встановлюють зв'язок Романова із народним депутатом Іваном Вінником. До цього Вінник був засудженим за службову недбалість, що не завадило йому потрапити до Парламенту та отримати посаду в Комітеті ВР із питань національної безпеки і оборони.

На відміну від попередніх прикладів, матеріал «Бронемашини, яких немає» хоч і намагається виконувати викривальну функцію, в ході розслідування не встановлює ніяких прихованих фактів. Тим не менше, воно сповна виконує свою роль координування суспільства щодо тих чи інших явищ. Проведений у випуску аналіз держслужбовців допомагає глядачам систематизувати вже відомі дані про походження фігурантів розслідування та їх міжособистісні зв'язки. Доречними є коментар Олександра Дрожжа, з якого випливає те, що «Саксони» непризначені для ведення повномасштабних бойових дій. Разом з тим необхідно зазначити, що Анатолій Майборода, який давав інтерв'ю журналістам, є колишнім директор ДП «Укрінмаш» та може цілком може переслідувати власні інтереси у виході розслідуванні, фігурантом якого є нове керівництво. Про це, зокрема, можуть свідчити його слова, що «він би не погодився на таку обладку».

У випуску від 15 березня 2016 року під назвою «Хата на депутата» журналісти програми «Гроші» знайшли десятки багатоповерхівок, які

належать Верховній Раді та оплачуються державними коштами. Деякі квартири у цих будинках вже приватизовані депутатами. У 1990-ті роки 80 квартир навпроти сміттєпереробного заводу роздали депутатам як службові та тимчасові помешкання, але у 2002 році дозволили приватизувати. Консьєрж надав коментар журналістам, зазначивши, що наразі тут проживають колишні депутати від комуністичної партії. Журналістам стало відомо, що депутати в отриманих від держави квартирах живуть вкрай рідко – у кращому випадку залишають дітям, а частіше – продають.

В інших багатоповерхівках Верховної Ради ситуація ідентична. У будинку на Панельній, 3, за словами охоронця, «депутати в квартирах й самі не живуть, й іншим не дають». Працівники будинку розповідають, що депутати тут навіть не з'являються, живуть тут переважно їх діти. У центрі столиці на Панаса Мирного, 27, консьєрж намагався заборонити журналістам зйомки. За словами місцевих жителів, усі місцеві депутати свої квартири вже давно продали.

Довідатись у Верховній Раді кому з депутатів надали журналісти не змогли, зіславшись на конфіденційність персональних даних нардепів. На одному із сайтів Парламентського ЖЕКу серед офіційних документів журналісти знайшли інформацію, згідно до якої лише близько 15% всього парламентського житла є державним, інша ж частка приватизована працівниками Ради. При цьому на обслуговування приватизованих будинків щорічно із бюджету також виділяють від півтора мільйона гривень.

Випуск від 7 жовтня 2019 року носить назву «Недоремонт на Вінниччині: як чиновники зливають тендери і як це впливає на якість доріг». Інформаційним приводом для початку журналістського розслідування став той факт, що у Вінницькій області тендер на ремонт доріг у розмірі 600 млн. гривень віддали в розпорядження нікому не відомій фірмі «InterVias Ukraine», яка на той час не мала ніякого досвіду у будівництві доріг. Резюме власника фірми в інтернеті також вказувало на те, що досвіду роботи з дорогами він не має, натомість працював менеджером з продаж, начальником торгового

відділу, заступником директора з комерційних питань та старшим оператором лінії, до цього ж шукав роботу у сфері ІТ. Із офіційних документів стало відомо, що юридична історія «InterVias» становить менше двох років, а розмір статутного капіталу взагалі в шість тисяч разів менший за розмір тендеру – лише 100 тис. гривень.

Прибувши на місце проведення робіт, журналіст вияснив, що фактично ремонтом займається «Облавтодор». Вивчаючи тендерну документацію, було додатково встановлено, що на тендерному аукціоні «Облавтодор» поступився «InterVias» на 300 тис. гривень при загальній вартості у 191 млн, а інших учасників взагалі було відхилено від аукціону.

Навідавшись по вказаній в реєстрі фірми «InterVias» адресі, кореспондент виявив зовсім іншу компанію – «Шляхбуд». В ході розслідування був встановлений зв'язок «Шляхбуду» з начальником Служби автомобільних доріг у Вінницькій області Ігорем Корольчуком: так, компанія «Шляхбуд» виграла немало тендерів у департаменту комунального господарства у Вінниці, директором якого був Корольчук. Тендери відбувались без аукціонів і, відповідно, конкуренції. У 2013 році проти департаменту навіть була запроваджена кримінальна справа з приводу махінації на тендерах. Тоді «Шляхбуд» звинувачували у привласненні державних коштів, але справа закінчилась нічим. Коли Корольчук у 2016 році перейшов у обласну службу доріг, «Шляхбуд» також поширив свою діяльність на всю Вінницьку область.

До рук журналістів потрапив перелік внутрішніх договорів між «InterVias» та «Шляхбудом». В них зазначалось, що «InterVias» постійно перекидав техніку, гроші та послуги між компаніями «Шляхбуд» та «Шлях-Буд-Монтаж». На основі отриманої інформації журналісти вибудовують теорію, що «InterVias» насправді є фірмою-прикриттям для того ж «Шляхбуду» а сам тендер є черговим розпилем державних коштів.

Незважаючи на значну доказову базу, ніяких подальших результатів розслідування не принесло: жодної кримінальної справи порушено не було,

фірма «InterVias» і далі продовжила свою діяльність. Незважаючи на це, матеріал цілком можна вважати прикладом якісного розслідування.

Випуск від 27 січня 2020 року січня під назвою «Прибутковий коронавірус» починається із статистики щодо кількості заражених та померлих в Китаї. В Україні на той час офіційно ще не було виявлено жодного випадку зараження, але в інтернеті вже з'являються інформація про потенційних жертв а чітких гарантій дати не може ніхто. Президент Українського медичного клубу Іван Сорока у своєму коментарі стверджує, що будь-яка загроза світового масштабу тією чи іншою мірою стосується й України.

Журналістами виноситься питання: чи готова Україна до потенційної небезпеки? Почергово демонструються виступ Олексія Гончарука, який запевняє про наявність в Україні всього необхідно для протистояння COVID-19 та дописи користувачів Facebook, у яких критикується неефективність санітарних перевірок в Українських аеропортах.

До критики долучається й Іван Сорока, який також вважає перевірки в аеропортах неефективними через інкубаційний період вірусу, який може тривати до двох тижнів. Він наголошує, що за таких обставин при поширенні COVID-19 за межі Китаю ризик епідемії в Україні є надзвичайно високим.

Паралельно журналісти розвивають іншу тему – махінацій на страху перед коронавірусом. Під виглядом покупців вони відвідали ряд аптек в пошуку «чогось проти коронавірусу». У різних аптеках їм пропонували звичайні противірусні препарати, імуностимулятори, вітаміни та навіть трав'яні чаї запевнюючи: всі як один дієві проти «нового вірусу». До спекуляцій долучились і відверті шахраї, розсилаючи в інтернеті повідомлення, пропонуючи лікування чаєм. Журналісти дійшли висновку, що аптеки та різного роду спекулянти заробляють на паніці, пропонуючи неіснуючі ліки проти COVID-19.

Матеріал під назвою «Мільярди під землею» у тому ж випуску висвічує зношений стан Київських тепломереж. Приводом до розслідування стала

аварія на теплотрасі ввечері 13 січня 2020 року. Тоді проїжджу частину поблизу торгового центру «Ocean Plaza» залило окропом, десять чоловік отримали опіки, тисячі - на добу позбулися гарячої води і опалення. Причиною аварії став занедбаний стан теплотрас під Києвом.

Журналістка Ксенія Костенко разом з дигером Олегом Шиловим спустилась у підземні комунікації щоб зняти на відео справжній масштаб проблеми. На перших 300 метрах перевіреного журналістами колектора, десятки випадків відсутньої ізоляції труб, трансформатори із оголеними дротами і повне домінування іржі. Подекуди й бетонні основи просто руйнуються й осипаються просто на теплотрасу. Більшість труб потребує заміни, інакше ризикує прорвати та травмувати людей й знищити майно. За словами дигера, за декілька років до того теплотраси були затоплені під стелю. Нині ж тут часто ночують безхатки.

Константин Богатов, депутат Київради та член комісії з питань ЖКГ, у своєму коментарі розповідає, що срок експлуатації теплотрас давно вийшов. Ще на початку 2000-х місто підписало угоду, згідно якою мережі перейшли на баланс компанії «КиївЕнерго», яка згодом опинилась у руках Ріната Ахметова. За словами Богатова, за 15 років Ахметов непогано заробив на експлуатації Київських теплотрас, не вкладаючи при цьому коштів на обслуговування та ремонті роботи та повернули їх у вкрай зношеному стані. За найоптимістичнішими прогнозами, підсумовують журналісти, Києву знадобиться понад 30 років для повної заміни усіх тепломереж.

Розслідування «Грошей» 7 вересня 2020 року стосується відомої інтернет-афери, зав'язаної на торгівлі цінними паперами на біржі. Програма починається з інтерв'ю з Інною – жертвою шахраїв. Мета цього інтерв'ю у більшій мірі полягає в емоційному впливі на глядача. Вона розповідає свою історію: приїхала до Івано-Франківська із села, отримала вищу освіту і почала працювати медсестрею, під час відпусток їздила працювати до Чехії та Польщі. Так, за кілька років праці за кордоном вона майже назбирала кошти на нове житло. Але в один день їй зателефонував невідомий, що представився

представником компанії-брокера, яка займається торгами на фондовій біржі. Наголосивши, що компанія саме шукає нових інвесторів, він поцікавився, чи не потрібен дівчині додатковий заробіток. Для початку пропонували внести невелику суму – 100 доларів. Дівчина погодилась, і через день отримала свої гроші з обіцяними відсотками. Це спонукало її ще на декілька подібних операцій. Їй «щастило» ще досить довго, поки їй не зателефонував «аналітик» з фірми і запропонував «зірвати куш» – зіграти на акціях компанії «Apple». Для цього вона позичила 15 тис. доларів у знайомих та надіслала їх шахраям. Наступного дня гроші зникли, але їй зателефонували ще раз: запропонували взяти в борг ще 200 тисяч доларів, та дівчина відмовила.

Інтерв'ю чергуються з коментарями експертів, серед яких колишнього афериста, який розповідає журналістові основні принципи роботи подібних афер, та генетик з біологом, які розповідають про вплив фізіологічних особливостей людини на її довірливість.

«Гроші» відправили свого агента до компанії з подібною «брудною» репутацією – «Форекс», з метою встановити приховане спостереження. В цьому їм допоміг колишній аферист, який окрім коментаря надав журналістам адресу одного з офісів та рекомендації. В ході спостереження був виявлений факт того, що працівники компанії отримують листи з інструкціями, в яких зазначається як «правильно» спілкуватись з клієнтами.

В цілому, розслідування несе чисто інформаційний характер та має функцію застереження. Більшість виявлених фактів ніяким чином не викривають схеми компанії-фігуранта.

2.2. Аналіз програми «Наші гроші з Денисом Бігусом» на телеканалах «24 Канал» та «UA:Перший»

«Наші гроші з Денисом Бігусом» – програма журналістських розслідувань, що викриває корупційні схеми українських чиновників. Один з ключових проектів групи Bihus.Info. Автор ідеї та ведучий – Денис Бігус. Проект антикорупційних розслідувань «Наші гроші» був задуманий журналістом-розслідувачем Денисом Бігусом восени 2013-го року. Перший випуск програми із заголовком «Корупція Табачника» з'явився в ефірі у листопаді того ж року на телеканалі ZIK. На початку проект був запланований як телеверсія сайту «Наші гроші», що продовжує статті-розслідування, добирає до них коментарі та картинку. Однак, з першого ж ефіру телепрограма сконцентрувалась на власних темах. Журналісти сформували окрему від сайту редакцію та заснували громадську організацію «ТОМ 14».

Програма «Наші гроші з Денисом Бігусом» виходить в ефір щопонеділка на 24-му Каналі та щовівторка на каналі UA:Перший, і є редакційно незалежною від каналів, на яких транслюється. Головна ідея програми — викриття корупційних схем українських чиновників, їх прихованих економічних інтересів і невідповідності задекларованих та реальних статків. Завдяки роботі журналістів проекту вдалося викрити сотні корупційних схем, ліквідувати десятки незаконних тендерів, звільнити низку високопоставлених чиновників в Міністерстві оборони, Міністерстві внутрішніх справ, «Укрзалізниця», «Укрпошти». Програма створюється командою журналістів, аналітиків та активістів громадської організації «ТОМ 14». «ТОМ 14» у свою чергу є членом таких міжнародних журналістських організацій як OCCRP (Organized Crime and Corruption Reporting Project), International Consortium of Investigative Journalists, Global Investigative Journalism Network, Online Journalism Association. В червні 2017 року Денис Бігус був нагороджений міжнародною премією Democracy Award-2017 за досягнення у боротьбі з корупцією від Національного фонду підтримки демократії (NED).

Для дослідження було обрано 7 випусків програми «Наші гроші» в період з 2013 по 2020 роки.

Розслідування під назвою «Гроші і посади Бориса Колеснікова: прямий зв'язок» – один із перших випусків програми, датований 5 листопада 2013 року. У ньому досліджується історія промислової групи «Альтком», на той час одного із основних підрядників з будівництва доріг в Україні. Офіційно промисловою групою володіють донецькі бізнесмени Сергій Павлічев та Олександр Тесленко, але, як наголошують журналісти, Бориса Колеснікова неофіційно називають справжнім її власником.

Журналісти порівнюють прибутковість «Альткому» зі статусом Бориса Колеснікова. Так, у 2008 році, коли він був народний депутатом «Альтком» виграв державні підряди на майже 248 млн гривень. Коли у 2009 році Колесніков став заступником голови «Партії регіонів», «Альтком» виграв тендери загальною сумою на понад мільярд гривень. У 2010 році, після перемоги «Партії регіонів» на виборах, Борис Колесніков стає міністром інфраструктури. Тоді ж він зайняв посаду віце-прем'єра по підготовці до «Євро 2012». Загалом у 2010 році «Альтком» виграв майже два з половиною мільярди на тендерах, а у 2011 – 7 мільярдів гривень. У 2012 починається публічний скандал з потягами «Hyundai», а генпрокуратура України починає перевірки підозрілих закупівель Укрзалізниці. В результаті Колесніков залишив посаду спочатку міністра інфраструктури, а потім і заступника голови «Партії регіонів». Це відобразилось і на прибутковості ФПГ «Альтком»: до червня 2013 року компанія не виграла жодного тендера. За декілька тижнів до того, як Колесніков став головою донецької об'єднаної організації «Партії регіонів», «Альтком» виграв тендер у 109 млн на ремонт доріг на Донеччині. Після тривалого затишшя, «Альтком» отримує 10 млн на ремонт доріг на Київщині за день до того, як Колесніков знову стає заступником голови «Партії регіонів».

Серед характерних особливостей цього розслідувань та загалом випусків «Наших грошей» у період з 2013 по 2015 є малий хронометраж в 5-

15 хвилин при лаконічному стилі його подачі. Завдяки широким можливостям телебачення подача текстової частини матеріалу супроводжується візуалізацією графіку доходів чиновника та його кар'єрної історії. Разом з тим, варто зазначити, в матеріалі не вказано жодного джерела інформації. Характер самої інформації говорить про те, що робота журналістів при підготовці матеріалу обмежилась лише систематизацією загальновідомих даних та відомостей з публічних документів. Таким чином, попри досить якісно проведений аналіз активів чиновника, розвідувальний потенціал публікації не був використаний в повній мірі.

Випуск під назвою «Новорічну ялинку на Майдані встановлюють міліціонери» 24 грудня 2013 року. Передача починається зі слів ведучого, що до встановлення новорічної ялинки долучились і українська міліція, згадуючи події майдану. Підводячи до теми, він вказує, навіть якби «Беркут» не розігнав протестувальників, то головну ялинку країни все рівно встановлювала б міліція – адже тендер на встановлення та оздоблення ялинки у Київській міській державній адміністрації віддали охоронній фірмі.

Подальше розслідування показало, що фірма «Альянс сек'юриті холдінг», яка виграла торги на встановлення ялинки, була зареєстрована за три місяці до того. Її спеціалізація – охорона будинків, і встановлювати ялинку вона аж ніяк не могла.

За адресою цієї фірми – житлова квартира, власником якої є колишній працівник УБОП Борис Школьний, який на той час вже місяць лежав у лікарні. Його жінка заявила, що про саму фірму нічого не знає та сумнівається у «бізнесових якостях» свого чоловіка.

Із журналістами зв'язався консультант холдингу, який повідомив, що ялинка, на яку містом було виділено 1 млн грн, була не робоча ще до її встановлення, зіславшись на іншу компанію – «Люмьєр», яка за його версією приховала частину деталей. У «Люмьєр», в свою чергу, зіслались на події на майдані, сказавши що всі деталі ялинки розібрали на барикади.

Розслідувачі намагались звернутись до очільниці департаменту культури Світлани Зоріної, але зробити цього їм не вдалось. Незважаючи на присутність автомобіля очільниці, яку журналісти оцінили у 800 тисяч гривень, охоронці департаменту запевнили, що Зоріної на робочому місці немає.

Одною з характерних методологічних особливостей наведеного розслідування є те, що основним ефективним джерелом інформації є самі фігуранти розслідування. Як зазначалось раніше, в розслідувальній практиці інтерв'ю досить рідко виступає в самі ролі джерела інформації. Його ціль в контексті цього жанру – виявити точку зору респондента щодо того чи іншого питання.

Випуск під назвою «Гральний бізнес МВС» вийшов 21 грудня 2016 року. У ньому йдеться про мережа незаконних гральних клубів «В мережі», які наприкінці 2015 року майже одночасно з'явилися в усіх великих містах України. Журналісти нагадують, що міністр МВС Арсен Аваков обіцяв закрити усі підпільні гральні точки в Україні. Однак з моменту його призначення на посаду кількість подібних закладів тільки зростає. Лише на офіційній карті у Києві можна знайти понад 80 гральних точок. Однією з найбільш поширених є гральні заклади із назвою «В мережі». При цьому, попри заборону гральні клуби діяли відкрито: навіть подавали оголошення про пошук працівників в інтернеті. МВС до останнього не помічало існування нелегального бізнесу. На початку листопада 2016 року Аваков знову пообіцяв закрити гральні заклади. В результаті МВС дійсно закрило декілька таких клубів, але вони продовжили роботу, змінивши лише назву.

Журналісти програми вийшли на посередника, який надав інформацію, згідно до якої одна гральна точка вартує власнику від 15 тисяч доларів. Він додав, що «В мережі» та подібні заклади організовані за принципом франшиз: власник точки дає адресу представникам «франшизи», які погоджують приміщення з огляду на його розташування, підготовленість та наявність поблизу «партнерів». Далі власник точки купує у власника мережі сервера,

консолі та косові комп'ютери загальною ціною в декілька тисяч доларів. Власник франшизи від подібних обладунків отримує 30-36% прибутку, в обмін на безпеку від правоохоронців власника гральної точки.

Із офіційних джерел журналісти вияснили, що офіційним засновником ТОВ «В мережі» є Сергій Приліпко, який до цього працював у спецпідрозділу МВС «Кобра». Окрім гральних клубів володіє охоронними компаніями «Гарант сервіс» та «Українське бюро охоронної безпеки». Як стало відомо далі – проживає з родиною у невеличкій квартирі у Василькові, а за словами сусідів і дружини – працює водієм. Місцем реєстрації компанії був адмінкорпус старого заводу на околиці Києва. Адміністратор будівлі підтвердив, що компанія «В мережі» дійсно раніше розташовувалась за цією адресою, але влітку з'їхала.

Журналісти просліджують зв'язок між Сергієм Приліпко та Арсеном Аваковим. Так, у березні 2016 року поліція виписала Сергію Приліпко штраф за порушення правил дорожнього руху. Він керував автомобілем, зареєстрованим на колишнього нардепа від «Партії регіонів» Володимира Продивуса, про тісні стосунки якого із заступником міністра внутрішніх справ Сергієм Чеботарем журналісти писали раніше. Сергій Чеботар, в свою чергу, є фігурантом обробки за участю Олександра Авакова, сина міністра, щодо закупівлі МВС заплічників по завищеній ціні.

В завершення, журналісти програми відвідали один із клубів «В мережі». Незважаючи на зміну вивіски, слот-машини з клубу нікуди не зникли. Документи «оновленого» закладу були оформлені на ТОВ «Глобал Систем», зареєстровану за однією адресою із ТОВ «В мережі», а співзасновник фірми – Олександр Фомін разом із Сергієм Приліпко є співзасновником ТОВ «Гарант сервіс». Знімальна група викликала представників поліції, але ті не змогли ні закрити гральний заклад, ні зупинити його діяльність, ні навіть вилучити техніку.

В цілому це є приклад якісного розслідування із логічним розвитком, чітко сформованою гіпотезою та низкою встановлених фактів. Інфоприводом

для початку розслідування стала бездіяльність МВС. Вже в ході розслідування, отримавши від фахівця описання схему, за якою працюють гральні заклади, журналісти цю схему доповнюють конкретними іменами та назвами фірм. В кінцевому результаті їм вдається встановити зв'язок між гральними клубами «В мережі» та Арсеном Аваковим, вибудовуючи логічний ланцюг: фірма «В мережі» – її власник Сергій Приліпко, колишній працівник МВС та водій Володимира Продивуса – сам Володимир Продивус – Сергій Чеботар, який має з попереднім тісні стосунки – Олександр Аваков, якого з Чеботарем поєднує скандал з так званим «рюкзаками Авакова» – та, врешті-решт, сам Арсен Аваков.

З цього випливає те, що для якісного розслідування необхідним є не тільки вміння здобувати важливу інформацію (конкретно в поданому прикладі для побудови логічної послідовності фактів використовувалась переважно загальновідома інформація з офіційних джерел), але й вміння працювати з цією інформацією – порівнювати, знаходити розбіжності та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

У випуску від 3 липня 2017 року під назвою «Агент впливу: "армія", бізнес і лобі Віктора Медведчука» предметом розслідування є Віктор Медведчук, кум російського президента Володимира Путіна. Напряму він не володіє жодним бізнес-активом. Водночас колишній очільник Адміністрації Президента України веде стиль життя, властивий олігарху: оточує себе предметами розкоші, особисто володіє двома автомобілями «Mercedes-Benz S-500» та «G-55», має ділячку площею майже 3 тисяч квадратних метрів та 6 гектарів землі на в'їзді в Київ, користується приватним літаком «Falcon-900» та резиденціями по всій країні, записаними на близькі інвесткомпанії. За даними Сергія Лещенка, йому також належить розкішна 5-палубна яхта «Royal Romance» приблизною вартістю 180 млн євро. А після Революції Гідності бізнесовий і політичний вплив Медведчука не лише не зменшився, але й зріс.

Журналісти встановили спостереження за столичним офісом Віктора Медведчука: відвідувачі цього офісу дали досить комплексне уявлення про сфери впливу Віктора Медведчука. Так, були помічені представники ТОВ «Детективна охоронна компанія «Шторм», створеної у 2015 році під назвою «Сварог». Окрім охорони офісу, співробітники «Шторму» особисто супроводжують Медведчука, охороняють його нерухомість, а також присутні на акціях громадського руху «Український вибір», лідером якої і є Медведчук. Біля офісу зафіксували і співвласника «Шторму» Івана Бойченка на власному позашляховику «Mitsubishi Pajero» та чоловіка, схожого на ще одного засновника компанії – Віктора Чорного на автомобілі «Lexus».

Окрім «силовиків», біля офісу Медведчука було помічені й народні депутати, серед яких нардеп від Опозиційного блоку Вадим Рабінович, Нестор Шуфрич, Василь Німченко. Крім того, як виявили журналісти, в тому ж будинку розміщена приймальня народного депутата від Опозиційного блоку Тараса Козака, якого називають бізнес-партнером Медведчука.

Розслідуючи походження активів вартістю у сотні мільйонів доларів, журналісти довідуються, що у 2003 році Медведчук сприяв компанії «Нафтогазвидобування», бенефіціаром якої тривалий час був Нестор Шуфрич отримати ліцензію. На той час Медведчук очолював Адміністрацію президента Леоніда Кучми. Директор компанії Олег Семінський в інтерв'ю повідомив, що на його думку у частці Нестора Шуфрича в «Нафтогазвидобуванні» була і частка Віктора Медведчука. Також він назвав кіпрський офшор, за яким, за його інформацією, може стояти Медведчук – «Wolford Holdings Limited», на який було записано біля 17% акцій «Нафтогазвидобування». Сама кіпрська фірма «Wolford Holdings Limited», як вияснили журналісти, записана на «DTEK OIL&GAS B.V» Ріната Ахметова та глухий офшор з Белізу «Bienville Holdings Limited» з невідомим бенефіціаром.

Нестор Шуфрич на запитання «Наших Грошей» відповів, що спільних бізнесових інтересів у нього з Медведчуком немає, але не заперечив, що вони можуть «пересікатись так, що ми про це не знаємо». Як з'ясувалось пізніше,

ще один колега Медведчука – нардеп Тарас Козак – виявився міноритарним власником тютюнового монополіста у сфері дистриб'юції цигарок, компанії «Тедіс Україна», скандально відому тим, що у часи Януковича отримала монополію на поставки цигарок в Україні та своїми мажоритарними власниками з Росії, один з яких, Ігор Кесаєв – власник заводу, що виробляє зброю для російської армії. Із «Тедісом» Тараса Козака пов'язує ланцюжок із двох кіпрських фірм: «Havanor Management Limited» і «Turul Investments Limited». У розмові з журналістом програми «Наші гроші» Тарас Козак визнав, що є номінальним власником цих кіпрських фірм.

Журналісти наводять дані приведені ГПУ, яка встановила, що 2,5 мільярди, отримані «Тедісом» на цигарковій дистриб'юції, були виведені з-під оподаткування, спочатку на десяток українських фірм за договорами про поворотну фінансову допомогу, потім – на офшори. Серед компаній, на які виводилися гроші з «Тедіса», є і структури з орбіти Медведчука-Козака: зокрема «Північно-Східна добувна компанія». Власником цигаркових кіпріотів записаний нардеп Козак, а директором української фірми-прокладки працював Микита Поз – колишній керівник Козака.

Володимир Гуцуляк, начальник Департаменту з розслідування особливо важливих справ у сфері економіки, розповідає, що окремі суб'єкти господарювання, на які надавалась ця поворотна фінансова допомога, а потім скеровувалась далі на офшорні компанії – це фіктивні підприємства, і повернути перераховані гроші неможливо.

Згідно з матеріалами журналістських розслідувань, Тарас Козак, Микита Поз і фірми, від імені яких вони діють, пов'язують Медведчука ще з низкою бізнесових активів. Поставками в Україну вугілля, яке за своїми властивостями відповідало вугіллю з непідконтрольних шахт Донбасу. Мережею заправок і нафтопроводом «Прикарпатзападтранс», через санкції проданих росіянами в Україні. І новими потужними постачальниками російського скрапленого газу.

Хоч в процесі журналісти висувують декілька припущень щодо тих чи інших активів, саме розслідування не має загального вектору руху, спрямованого на доведення тих чи інших гіпотез. Основною метою розслідування є дослідження бізнесових інтересів та походження дорогих активів Віктора Медведчука, тобто систематизація відомої інформація та пошук нових даних, які могли б у повній мірі висвітлити предмет розслідування. Це свого роду «портретне» розслідування, в центрі якого знаходиться не особа, а її зв'язки, бізнесові активи, політичний вплив, контрольовані ним структури тощо.

28 Січня 2020 року «Наші Гроші» вийшло розслідування махінацій, за допомогою яких компанія «КП Спецавтоматика» виграла у «Київпастрансу» ряд тендерів на понад 323 мільйони гривень. За даними журналістів, до 2017 року на підприємстві «КП Спецавтоматика» працював Віктор Рафальський, який доводиться дядьком начальника Дирекції з будівництва «Київпастрансу» Юрія Курбала.

Раніше «КП Спецавтоматика» спеціалізувалася на електромонтажних роботах, але 9 січня 2019 року отримала ліцензію на будівництво залізничних та трамвайних колій. Вже через 5 днів компанія перемогла у тендері на капітальний ремонт станції швидкісного трамваю «Гната Юри». В процесі розслідування було встановили, що компанія купувала матеріали для ремонтних робіт не напряму у виробника, а через фірму-посередника «Авіра Маркетс». Журналісти доводять, що у фірми-посередника матеріали закуплялись втричі дорожче від ціни виробника. Так, шпали із комплектом скріплень до рейок Р-65 посередник купував у виробника за 1587 грн. за штуку, а продавав «Спецавтоматиці» за 4500 грн за штуку. За рік до того журналісти вже фіксували, що тендери на проектування «Київпастрансу» регулярно вигравало «Архітектурно-реставраційне підприємство «Софія», власником якого був той самий Віктор Рафальський.

Матір начальника Дирекції Олена Курбаль та дружина Віктора Рафальського Тетяна у 2019-му купили по квартирі в одному житловому

комплексі. Сама Олена Курбаль видавала Віктору Рафальському довіреність на представництво її інтересів під час будівництва на її земельній ділянці у місті Буча. При цьому, в інтерв'ю журналістам начальник Дирекції з будівництва «Київпастрансу» Юрій Курбаль заявляв, що не спілкується з Віктором Рафальським.

Після виходу сюжету Головне управління Нацполіції у Києві відкрило кримінальну справу за фактом зловживання службовим становищем.

Випуск «Зе-телеграм: таємні переписки команди Зеленського» вийшов в ефір 19 Квітня 2019 року, за два дні до другого туру Президентських виборів в Україні. Журналісти «Наших грошей» опублікували копії переписок працівників штабу Володимира Зеленського, які потрапили їм до рук. З них стає відомо, що у штабі існує чотири неформальні групи впливу: «Квартал», «Дядя», «Регіони» та «Нижний».

Група «Дядя», як стверджують журналісти, називається так в честь олігарха Ігоря Коломойського. Керує групою адвокат останнього, Андрій Богдан, присутність якого штаб Зеленського визнав лише після попереднього розслідування «Наших грошей» та пов'язували його активність з суто юридичною діяльністю. Як стало відомо журналістам, діяльність Богдана не обмежувалась лише юридичною компетенцією. У листопаді 2018, ще до офіційного оголошення про висування Зеленського, Олександр Корнієнко та Сергій Трофімов у листуванні повідомляє, що Андрій Богдан керує медіа-офісом з окремим бюджетом, управлінням та повноваженнями. Це підтверджується також знятим журналістами відеозаписом, на якому Богдан обідає з групою медіа-працівників зі штабу Зеленського. Крім того, з листування Корнієнка та Трофімова стає відомо, що Богдан тисне на них, вимагаючи використати учасників проекту «Ліга сміху» в агітації за Зеленського. Як повідомляють «Наші гроші», агітацію «Ліги сміху» зафіксувала громадянська мережа «Опора»: відео з Зеленським показували перед початком концертів у Броварах та Ірпені.

Групу «Нижний» очолює Сергій Нижний, адвокат та партнер компанії «Хілмонт Партнерс», що співпрацювала з «Кварталом» і працює з партією «Слуга народу». У 2018 році Нижний вже потрапляв до поля зору журналістів: житло, що орендується для нардепа Антона Геращенко, розбили на дві частини, власником однієї став саме Сергій Нижний.

Третя група у переписці носить назву «Регіони». Її лідером виступає Ілля Павлюк. Головна його функція – координація і фінанси регіональних представників Зе-команди: пошук фізичних осіб підприємців зі стабільним доходом та без боргів для поповнення через них виборчого фонду та контроль на місцях. Більшість згадок Павлюка у ЗМІ стосуються періоду його діяльності часів Януковича. Павлюка називають «рішалою на митниці», «посередником у митних питаннях» та «королем контрабанди» у західному регіоні. Павлюк був помічником народного депутата Ігоря Калетніка. В момент активної співпраці з митницею Павлюка Калетнік офіційно її очолював. З листування випливає, що Нижний має вплив на формування дільничних виборчих комісії від Зе-команди.

Четверта група впливу у штабі – «Квартал». Її лідери – бізнес-партнери Зеленського по кіноіндустрії брати Сергій та Борис Шефіри. Проаналізувавши листування, можна припустити, що Сергій вирішує фінансові питання.

Крім того, журналістам стало відомо, що родина Зеленських через кіпрську фірму «Алдоранте Лімітед» володіє квартирою на вулиці Грушевського. Там ж має квартири родина бізнес-партнерів Зеленського Шефірів, соратник Ігоря Коломойського Тімур Міндіч, якому належить автомобіль «Mercedes-Benz S 600», на якому Володимир Зеленський приїзжав на здачу аналізів, голова Волинської облради та людина з оточення Коломойського Ігор Палиця.

Журналісти «Наших грошей» роблять висновок, що штаб Зеленського працює під керівництвом зовсім інших людей. І саме вони мають шанси в майбутньому обіймати високі посади і фінансові потоки.

У випуску від 24 лютого 2020 року «Ексклюзивні авто і 20 млн понтів нового керівника Миколаївської СБУ» журналісти з'ясували, що очільник Миколаївської СБУ Віталій Герсак їздить на тюнінгованій «Тундрі» з російськими вертольотами і має квартиру у дорогому київському ЖК. Водночас родина Герсака має коштовну нерухомість, багато землі й елітний автопарк. Все це неспівмірне з офіційними доходами родини.

Інформаційним приводом виступає «Toyota Tundra», на якому їздить Віталій Герсак. Автомобіль має тюнінг, персоналізований під власника – салон, решітка бампера і навіть індивідуальні номери машини промарковані літерами GVA, що відповідає ініціалам Герсака Віталія Анатолійовича. Журналісти визначили ціну автомобіля та його тюнінгу, що становить понад 60 тисяч доларів – на їх думку, очільник СБУ не зміг дозволити собі такі витрати на офіційну зарплатню.

У матеріалі детально досліджується історія кар'єрного росту Віталія Герсака: розпочав кар'єру у МВС – звичайним оперативником на Вінничині, потім працював у столичному УБОЗ, службі зовнішньої розвідки, і зрештою СБУ, а саме – Департаменті внутрішньої безпеки. У вересні 2019 року Віталій Герсак очолив СБУ Миколаївщини.

Розслідування показало, що родина Герсака мешкає в Києві, у новобудові бізнес-класу ЖК «Французский квартал-2». Його дружина Юлія Герсак влітку 2018-го придбала одразу дві квартири і два паркомісця на загальну суму близько 400 тисяч доларів. Крім цього, Юлія Герсак володіє земельною ділянкою у півгектара під Києвом, а також має власний салон краси, однак за останні 10 років масштабних доходів, які могли б пояснити масштабні витрати, від бізнесу жінка не отримувала. На неї ж зареєстрований автомобіль «Toyota Camry» ціною у 27 тисяч доларів, хоча, як виявили журналісти, сама Юлія Герсак пересувається на «BMW X6» ціною від 60 тисяч доларів, оформленому на її матір.

Матір Віталія Герсака володіє двома квартирами у Вінницькій новобудові та близько гектара землі під Гайсином для забудови. Окрім «BMW

Х6», на неї оформлені автомобілі «Lexus» й та сама «Toyota Tundra». За даними програми за останні 10 років жінка не мала доходів, співмірних із оформленим на неї майном.

2.3. Аналіз програми «Схеми: корупція в деталях» на телеканалах «UA:Перший» та «24 Канал»

«Схеми: корупція в деталях» – програма журналістських розслідувань, що викриває високопосадову корупцію. Спільний проект Радіо Свобода та телеканалу «UA:Перший» [3]. Виходить з 2014 року щочетверга на телеканалі «UA:Перший» та щоп'ятниці на «24 Каналі». Постійні журналісти-розслідувачі – Сергій Андрушко, Наталка Седлецька, Максим Савчук, Михайло Ткач, Георгій Шабасєв, Олександр Чорновалов, Валерія Єгошина.

Для дослідження було відібрано 5 випусків: «Царське село Петра Порошенка», «Таємні гості Ріната Ахметова», «Мережа олігархів», «П'ятизірковий карантин Юлії Тимошенко», «Бойова (не)готовність?»

Так, у розслідування за 13 лютого 2015 року під назвою «Царське село Петра Порошенка» журналісти викрили схему, за якою Київрада безкоштовно передала гектар елітної землі в столиці у власність структурі, пов'язаній із Петром Порошенком та першим заступником голови «Блоку Петра Порошенка» Ігорем Кононенком.

«Схеми» з'ясували, що Радіальна, 5 на Печерську – це адреса ділянки президента, яка вже розчищена під приватне будівництво президента. Однак Державний реєстр речових прав за запитом «вулиця Радіальна, 5» надав інформацію не про землю Порошенка, а про ділянку напроти – маєток із тенісним кортом площею в понад 46 соток, власником якого виявився Ігор Віталійович Кононенко, давній товариш і бізнес-партнер президента України. Журналісти іронізують, що коли Петро Порошенко зведе тут житло, давні приятелі зможуть ходити один до одного в гості пішки. Факт такого сусідства і став приводом до розслідування, з якого вималювалася ціла схема.

Вивчаючи історію ділянки, журналістам стало відомо, що до 2008 року землею володіли не Порошенко і Кононенко, а Комунальне підприємство «По утриманню зелених насаджень Печерського району». Це підтвердила головний агроном КП Ольга Кристовнікова. Вона ж розповіла, що 2008 року

міська влада переселила КП з цієї елітної землі до ділянки біля промзони на Залізничному шосе, 61. За допомогою сервісу GoogleEarth журналісти дослідили супутникові знімки 2008 року, на яких на Радіальній, 5 дійсно спостерігаються оранжереї та парники.

Журналісти знайшли розпорядження Київської міськдержадміністрації №1838 про будівництво нової бази для комунального підприємства по утриманню зелених насаджень на Залізничному шосе, 61. Інвестором будівництва зазначається ТОВ «Зеленбудсервіс-К», одним із співзасновників якого є Ігор Кононенко. Зареєстровано воно було 23 вересня 2003 року, за вісім днів до початку будівництва нової бази.

Вже під час будівництва можна було зрозуміти, для кого готували цей гектар і 10 соток землі. У 2006 році серед засновників «Зеленбудсервіс-К» з'являється депутат Київради від «Блоку Черновецького»

Ігор Кононенко у своєму інтерв'ю не не заперечував свою причетність до «Зеленбудсервісу-К», при цьому обмовився, назвавши товариство кооперативом. У 2007 році правонаступником ТОВ «Зеленбудсервіс-К» став обслуговуючий кооператив із такою ж назвою, і саме кооператив у 2008 році завершив будівництво виробничої бази.

Журналісти доходять висновку, що товариство перетворили на обслуговуючий кооператив житлово-будівельного напрямку діяльності щоб а отримати безкоштовно звільнений від оранжерей гектар землі. Восени 2009 року Київрада безоплатно передає обидві ділянки у власність вже кооперативу «Зеленбудсервіс-К», посилаючись на Земельний кодекс, який надає право житлово-будівельним кооперативам отримати землю безкоштовно.

Правозахисник Олександр Дядюк у своєму коментарі стверджує, що це наймасштабніша схема безкоштовного привласнення київських земель. Разом з тим він зазначає, що створити житлово-будівельний кооператив можуть лише певна категорія громадян – особи, які перебувають на квартирному обліку, тобто потребують поліпшення житла. Надіславши запит у Департамент будівництва та житлового забезпечення КМДА журналісти

отримують інформацію, що жоден із 12 членів «Зеленбудсервісу-К» не перебував на квартирному обліку.

Більше ретельний пошук показав, що серед 12 членів кооперативу принаймні половина – особи, наближені до Порошенка і Кононенка. Серед них, зокрема, сестра Ігоря Кононенка Оксана Авдєєв, довірена особа Петра Порошенка на виборах 2012 року Оксана Смакоус, директор «Кондитерської корпорації «Рошен» Геннадій Осіяненко, директор ПрАТ «Інтеркорн Корн Просессінг індастрі» Ігор Козловський, экс-директор Закритого акціонерного товариства «Спортивно-оздоровчий комплекс «Монітор» Ігор Гержан, член ревізійної комісії «Севастопольського морського заводу» В'ячеслав Маринкевич. Місцем реєстрації кооперативу вказана адреса Мічуріна, 56 – за цією ж адресою перебував автоцентр «Hyundai» «Укрпромінвест–Авто».

«Схеми» звернулися до заступника голови правління Київського відділення Асоціації спеціалістів з нерухомості України Владислава Кулішенка з метою визначити теоретичну вартість ділянки на Печерську. Останній назвав суму в понад 25 мільйонів доларів, що за курсом 2009 року становили 202 мільйони гривень.

В одному із судових рішень журналісти знайшли підтвердження, що до цієї історії має причетність Олесь Довгий. Як секретар Київради, саме він погоджував документації щодо передачі земельних ділянок у власність кооперативу «Зеленбудсервісу–К». Олесь Довгий відмовився від інтерв'ю, зіславшись на те, що до повноважень секретаря Київради не входить перевірка і оцінка рішень про передачу земельних ділянок юридичним чи фізичним особам, а лише дотримання регламенту під час їх внесення.

Тим не менше, в ході розслідування журналісти встановили факти, які свідчать що Олесь Довгий знаходиться у дружніх відносинах як з Петром Порошенком, так із Ігорем Кононенком. Зокрема, на своєму окрузі на Кіровоградщині він не отримав достойного суперника від «Блоку Петра Порошенка». За словами Сергія Лещенка, керівництво БПП просто «злили» округ Довгому, а коли Лещенко разом Мустафою Найемом та Світланою

Заліщук переконували людей не віддавати голос за кандидата з суперечливою репутацією, отримали від президента відповідь, що не треба цим займатися. Самого Олесь Довгого журналісти не раз помічали біля Адміністрації президента Порошенка.

Став відомий і той факт, що ділянки перейшли у приватну власність Порошенка та Кононенка не від кооперативу «Зеленбудсервіс-К». Про це, зокрема, повідоми і сам Ігор Кононенко у інтерв'ю журналістам. За його словами, землю купили у приватного підприємства «Укрсел». У Єдиному державному реєстрі України «Схеми» знайшли лише одне приватне підприємство з такою назвою. І власник, і директор – Микола Миколайович Білий. Розмір статутного фонду – всього 1000 гривень.

В ході подальшого розслідування журналісти «Схем» отримали в свої руки два важливі документи – Договори про задоволення вимог іпотекодержателя. У першому, датованому 24 червня 2009 року, кооператив «Зеленбудсервіс-К» вказується як поручитель ТОВ «Рідна Марка Корп» перед іпотекодержателем – приватним підприємством «Укрсел», зареєстрованим в Одесі. В іпотеку передали дві ділянки, обидві – на Радіальній, 5. Із другого документу випливає, що 20 липня того ж року вказані ділянки перейшли у власність «Укрселу».

Врешті одну ділянку у фірми викупив Порошенко, іншу – Кононенко. У сумі вони заплатили 19 мільйонів, що набагато менше ринкової ціни. А через п'ять днів після продажі ділянок «Укрсел» отримує замовлений раніше пластик на суму 15 тисяч гривень. Власник «Укрселу» не знайшов кошти, аби за нього розрахуватися і в ході судового процесу 30 березня 2010 року підприємство визнане банкрутом. Через рік Приморський суд Одеси засуджує його за несплату ПДВ, та Микола Білий потрапляє під амністію як єдиний годувальник неповнолітнього сина.

За місцем реєстрації власника в селищі міського типу Красні Окни журналісти знаходять його матір, яка сказала, що про бізнес сина нічого не знає, і що син тут уже не живе. По телефону журналісти все ж таки

поспілкувались із Миколою Білим. За його словами, за елітні ділянки на Радіальній, 5 ніхто не сплатив і копійки. У своєму коментарі «Схемам» юрист ГО «Центр протидії корупції» Олена Щербан пояснює, що подібні схеми, коли земля різними способами передається від одного власника іншому, не є рідкістю в Україні.

Випуск «Ахметов повертається» від 31 березня 2016 висвітлює закулісні зустрічі лідара Радикальної партії Олега Ляшка з олігархом Рінатом Ахметовим.

23 березня 2016 року «Схеми» зафіксували «Мерседес» Ріната Ахметова в супроводі охорони, який виїхав з воріт Адміністрації президента. В Адміністрації президента не надали відповіді, з ким зустрічався олігарх та що обговорювали, але журналісти висловлюють власні гіпотези. Так, декілька фракцій, серед яких і «Опозиційним блоком», подала законопроект про створення міжобласного територіального об'єднання, до якого б увійшли Луганська та Донецька області, включно з окупованими територіями. Головою об'єднання планували посадити людину, яка б влаштувала і Київ, і Москву. У прес-службі Ахметова підтвердили його готовність на будь-яку роль, що забезпечить мир на Донбасі. На думку Донецького журналіста Олексія Мацуки, у самій «ДНР» також очікують на «людину від Ахметова» як майбутнього керівника та амністію.

Наступна частина випуску присвячена вивчення впливу Ріната Ахметова на окупованих територіях Донеччини та Луганщини. Журналісти одразу ж заявляють, що бізнесові активи олігарха попри війну залишились фактично недоторканими. Олексій Мацука стверджує, що у Ахметова є своєрідна «зелена картка» зі сторони сепаратистських угруповань. Його підприємства працюють як і до війни, а єдині збитки пов'язані з труднощами із залізничним сполученням. Змін зазнав лише офіс, який разом із керівником переїхав із Донецьку до Запоріжжя. Згадується в сюжеті й те, як бойовики на початку війни охороняли від захоплення місцевими резиденцію олігарха.

Потім, за словами Мацуки, батальйон «Восток» встановив там блокпост на в'їзді.

Журналісти взяли інтерв'ю з народним депутатом Сергієм Тарутою. Останній на початку війни був обраний очільником Донецької ОДА замість Ахметова, який від посади відмовився. На думку нардепа, повернення Ахметова на Донбас в якості очільника, навіть формального, малоімовірно. На питання, чи часто спілкується з олігархом, відповів негативно. Тим не менше, до того журналісти зафіксували, як Сергій Тарута приїжджав у офіс СКМ.

Окрім Тарути, як з'ясувалось в ході розслідування, з Рінатом Ахметовим зустрічались не тільки нардепи. Окрім Адміністрації президента 23 березня «Мерседес» Ахметова був зафіксований біля заїзду у двір Кабінету міністрів. Там же чекав автомобіль супроводу народного депутата Олега Ляшка.

Із коментаря прес-служби Арсенія Яценюка у соціальній мережі Facebook стає відомо, що того дня відбувалась планова зустріч Яценюка і Ахметова, але Ляшко у повідомленні не згадується. Окрім того, за день до зустрічі в Кабміні позашляховик Олега Ляшка журналісти зафільмували біля офісу СКМ Ріната Ахметова. Лідер радикалів у своєму інтерв'ю Схемам розповів, що 23 березня він зустрічався з Яценюком, Ахметова ж на їх зустрічі не було, а за день до того що проводив зустріч з керівництвом «Запоріжсталі», тоді як, за його словами, «про офіс Ріната Ахметова дізнався від журналістів». Телефонном прес-служба «Запоріжсталь» повідомила «Схемам», що нічого не знає про візит Ляшка на завод.

Журналісти закулісні зустрічі Ляшка та Ахметова пов'язують з боротьбою за прем'єрське крісло і нову парламентську коаліцію. Після цих зустрічей фракція Ляшка відкликала підписи під коаліційною угодою, що спричинило розвал парламентської коаліції. Підсумовуючи, «Схеми» стверджують: той факт, що головний радикал двічі за тиждень опинявся у одній будівлі з Ахметовим, а сам Ахметов в один вечір відвідав і

Адміністрацію президента і прем'єр-міністра, свідчить, що для вирішення політичної кризи владі знову став у пригоді черговий олігарх.

Журналістське розслідування Олександра Чорновалова «Мережа олігархів» від 8 липня 2016 року досліджує причину високої вартості тарифів на комунальні послуги.

Поштовхом до розслідування стала чергова зміна в тарифоутворенні, яка, за прогнозами експертів, призведе до чергового подорожчання електроенергії. Журналісти висунули гіпотезу, що за гроші «обленерго» олігархи закупають товари у споріднених фірм за завищеними цінами.

За вступною частиною слідує інтерв'ю з пенсіонеркою, яка скаржиться на те, що віддає дві третини своєї пенсії за «комуналку». Журналісти стверджують, що невдовзі вона буде змушена платити ще більше. Вони приводять рішення Національної комісії регулювання енергетики та комунальних послуг про підвищення норми доходу з 15 до 19 відсотків. За словами експерта Андрія Геруса, колишнього члена НКРЕКП, насправді ціни на тарифи піднімуться на 20-25 відсотків, адже щоб привести в дію нову методологію потрібно додатково зібрати понад 30 мільярдів гривень. Ці слова підтвердив діючий голова НКРЕКП Дмитро Вовк, заявивши, що перехід на новий метод формування тарифів призведе до короткострокового підвищення тарифів, але призведе до їх зниження у довгостроковій перспективі. В якості прикладу він приводить Великобританію, яка перейшла на подібну схему тарифоутворення, і де за 15 років тарифи в реальному вимірі знизилися, а якість послуг покращилась. Дмитро Вовк додає, що гроші від нової системи підуть в тому числі й на модернізацію старих зношених електромереж.

Журналісти ж нагадують, що «Обленерго» вже майже в повній мірі є власністю приватних осіб, при цьому постійно вимагають від держави підняти тарифи, знаходячи для цього різні мотиви. «Схеми» вважають що витрати «Обленерго» навмисно завищені. Це підтверджує журналіст «Наших грошей» Юрій Ніколов, який досліджував це питання раніше. За словами останнього, за цією схемою власники виводять гроші з компанії, і пов'язана вона з

тендерами. Ціни на таких тендерах завищені, інколи у декілька разів, а перемагають на аукціонах фірми, пов'язані із власниками «Обленерго». Таким чином власники «Обленерго» показують масштабні витрати, а за поповненням грошового балансу фактично звертаються до кишені громадян.

«Схеми» наглядно розібрали подібну обладку на прикладі ПАТ «Полтаваобленерго», контрольний пакет акцій якого належить фірмам, пов'язаним із олігархом Ігорем Коломойським та російським бізнесменом Костянтином Григоришиним. У липні того ж року «Полтаваобленерго» на 7 мільйонів закупило електричних кабелів у «Запорізького кабельного заводу», який контролюють структури, пов'язані з Григоришиним. Закупили їх за ціною на третину вищою від ринкової. Конкурентом заводу була компанія «Інвест буд», адреса якої збігається з ТОВ «КУА «Сварог Ессет Менеджмент», який також пов'язаний з Григоришиним. Журналісти доходять висновку, що компанії Григоришина розіграли тендер між собою. Із керівництвом «Полтаваобленерго» журналістам поспілкуватись не вдалось, як і отримати відповіді від прес-служби компанії. Костянтин Григоришин від коментарю також відмовився.

Наступним кроком у розслідуванні став детальний аналіз власників «Обленерго». Серед власників «Схеми» виділили декілька груп: «VS Energy» («Київобленерго», «Одесаобленерго», «Житомиробленерго», «Рівнеобленерго», «Чернівціобленерго», «Кіровоградобленерго», «Херсонобленерго»), за якими стоять росіяни Олександр Бабаков, Євген Гінер та Михайло Воеводин, «ДТЕК» («Київенерго», «Донецькобленерго», «Дніпрообленерго» та «Кривенерго») олігарха Ріната Ахметова, група з орбіти Ігоря Коломойського та Костянтина Григоришина («Полтаваобленерго», «Сумиобленерго», «Чернігівобленерго», «Вінницяобленерго», «Луганське енергетичне об'єднання»), група братів Суркісів («Львівобленерго» та «Прикарпаттяобленерго») та шість державних обленерго (Тернопільобленерго», «Хмельницькобленерго», «Черкасиобленерго», «Харківобленерго», «Запоріжжяобленерго» та

«Миколаївобленерго»), які готують до приватизації. На думку журналістів, нове тарифування піде на користь усім вказаним власникам обленерго.

Випуск 22 травня 2020 носить назву «П'ятизірковий карантин Юлії Тимошенко». Після короткого виступу ведучого показується промова голови фракції «Батьківщина» Юлії Тимошенко, яка говорить про готовність «особисто увійти в усі антикризові штаби і працювати практично без будь-яких вихідних і відпочинків, для того щоб захистити країну в ситуації що склалась», апелюючи до кризового стану держави через пандемію COVID-19 та розпочатих карантинних обмежень.

Ведучий програми розповідає про позачергове засідання парламенту 7 травня з метою захистити українських лікарів в умовах пандемії. Почергово на екран виводяться виступи голів фракцій «Європейська Солідарність» та «Слуга народу» – Петра Порошенка та Давида Арахамії відповідно. Коли черга догодить до партії «Батьківщина», від її імені виступає не голова фракції, а депутат Іван Крулько, на що акцентує увагу ведучий «Схем», та виносить питання: куди зникла лідерка партії? Наступного дня, приїхавши до офісу «Батьківщини», журналісти відмітили відсутність автомобіля Юлії Тимошенко.

Паралельно з цим «Схеми» розгортають ще одну тему: У декларації про доходи Юлія Тимошенко вказала, що отримала в США понад 5 мільйонів доларів компенсації за політичні репресії часів президенства Віктора Януковича. Журналісти намагаються розкрити походження цих грошей.

Від джерел у політичних колах журналісти дізналися, що Тимошенко під час засідання парламенту перебувала у п'ятизірковому заміському готелі у львівській області. Із відомостей, розміщених на сайті готелю стало відомо що вартість такого відпочинку починається від 50 тисяч гривень та може сягати 200 тисяч, а через карантинні обмеження забронювати місце можна не менше ніж на тиждень.

З цією інформацією журналісти вирушають до львівської області, у готель «Edem Resort», де, ймовірно, попри карантин та засідання парламенту

знаходилась Юлія Тимошенко. Вже на місці вони відмітили інтенсивне патрулювання готелю та прилеглого до нього села службою охорони готелю. Порівнявши інформацію з сайту готелю та власні знімки, зроблені за допомогою квадрокоптеру, було встановлено, що на території комплексу розташовані ресторани, фітнес центри, гольф-клуб, медичний центр, свої виноградники і сад, конюшні, мисливські угіддя.

Встановлене неподалік від готелю стеження дало свої результати: журналісти помітили як з готелю виїжджає автомобіль Lexus, що належить депутату «Батьківщини» Сергію Власенку. В той же день в кілометрі від готельного комплексу був помічений автомобіль «Toyota Camry», з якого вийшов особистий охоронець Юлії Тимошенко. Через пів-години на територію комплексу в'їхав кортеж, з якого вийшла «особа, схожа на Юлію Тимошенко» – журналісти, перестраховавшись, не стверджують прямо що є дійсно вона.

Наступного дня автомобіль журналістів зупинили та заблокували дві машини охоронців готелю. Останні вимагали документи й «поцікавились» метою перебування, але, не маючи законних підстав (подія відбулась у публічному місці – на полі неподалік комплексу) були змушені відступити.

Паралельно з'ясовується, що готельний комплекс належить одному з основних спонсорів ВО «Свобода» – бізнесменові та колишньому нардепу Ігореві Кривецькому. Таким чином в сюжетній структурі з'являється ще одне розгалуження, в якому досліджуються активи Ігоря Кривецького та його зв'язок з Тимошенко та «Батьківщиною» взагалі. Як говориться в матеріалі – за рік до того Кривецький отримав у власність сільськогосподарські землі, які видавались учасникам АТО. Уточнюється, що землі отримали структури, пов'язані з готелем «Edem Resort» у якому й відпочивала лідерка «Батьківщини», яка виступає проти продажу земель сільськогосподарського призначення.

Щодо п'яти мільйонів доларів, які Тимошенко отримала в якості «компенсації шкоди, заподіяної політичними репресіями 2011–2014 років»,

журналісти з'ясували, що ці кошти виплатила юридична фірма зі США «Skadden, Arps, Slate, Meagher & Flom», яку Тимошенко звинувачувала компанію в написанні в першій половині 2010-х років звіту, який полегшив її переслідування для влади Януковича.

Випуск від 17 липня 2020 під назвою «Бойова (не)готовність?» стосується скандалу щодо закупівлі чиновниками Міноборони 20 тисяч неякісних бронежилетів. Експертиза слідчих тоді показала, що м'який захист при намоканні прострілюються – а, отже, бронежилети не могли б повною мірою захищати життя українських бійців на фронті. Виробником цієї партії бронежилетів була українська компанія «Темп-3000», яка від початку бойових дій на Донбасі суттєво наростила обсяги постачання захисного обладнання та бронежилетів для української армії.

Традиційно для «Схем», передача починається заздалегідь, з покрокового підведення до теми програми: ведучий розповідає про втрати на Донбасі від початку року, та про «генералів з мирного Києва», які мали б дбати про належне оснащення бойових частин, підводячи до «справи Марченка» та пригадуючи основні моменти слідства.

У розпорядженні «Схем» опинились раніше неопубліковані розмови із кабінетів посадовців Міноборони. Журналісти проаналізували їх, співставивши з подіями того часу, щоб відтворити повну картину інциденту та з'ясувати, чи знали посадовці що бронежилети були неякісні, де ці бронежилети зараз і хто має понести відповідальність.

Проаналізувавши ці записи, журналісти дійшли висновку, що закупівлі вело вище керівництво Міністерства оборони. Було встановлено, що вони використовували свій вплив на військовослужбовців для прискорення прийому виробів. Крім цього, всі підозрювані військові, усвідомлювали можливі проблеми із закупленими партіями, проте деяких з них, схоже, міг ввести в оману сам виробник.

В одному із записів, чоловік з голосом, схожим на голос начальника Управління контролю якості при Міноборони України Михайла

Каморянського, який був підозрюваним у цій справі, говорить про те, як керівництво оборонного відомства переймалося, що закуплені бронежилети не пройдуть необхідних випробувань. На той час була відвантажена перша партія бронежилетів.

Із записів випливає й те, що військові, за сприяння тодішнього міністра оборони Степана Полторака, вирішили провести власний неофіційний експеримент. При цьому, Дмитро Марченко віддавав вказівки підлеглим та узгоджував з міністром – якщо результат експерименту буде негативний, то озвучувати журналістам його не будуть. Військові мали песимістичні прогнози щодо результатів випробування зразка бронежилету зі складу – м'який захист при намоканні не витримував стрільб. На момент цих розмов в Міністерстві прийняли вже чотири тисячі бронежилетів.

Подальші розмови з кабінетів Міноборони свідчать, що і їхні власні дослідження підтвердили, що балістичний пакет прострілюється. Втім, в одному із фрагментів Дмитро Марченко повідомляє про це міністра і заспокоює, що це – «нормальний результат».

Наступним кроком у розслідуванні є коментарі трьох з п'ятірки підозрюваних: Сергія Почтаренка, Михайла Каморянського та Василя Саковця. Вони підтвердили, що розмови зі схожим змістом справді велися, але не могли підтвердити чи спростувати чи дійсно голоси на записах – їхні.

За словами Каморянського, він не знав про проблеми із захисним елементом бронежилетів та, за його слів, «свято вірив, що тут ніяких проблем бути не може». Він наголошує, що згідно з посадовою інструкцією попередні випробування проводились не державними структурами, а саме виробником, які не проводили перевірки захисного спорядження у мокрому стані.

Інший підозрюваний – відсторонений начальник відділу розробки речового майна Василь Саковець розповів, що на його думку що бронежилети поставлялися трьох різних якостей: кращій, дещо гірший і ті, що не відповідають державним стандартам.

Ще один підозрюваний – заступник Марченка Сергій Почтаренко – підтвердив, що «зразок який перевіряли в управлінні, не витримав в повному обсязі випробувань після намокання» та запевнив – як посадовець мав довіряти сертифікатам виробника.

Інші двоє підозрюваних – сам Дмитро Марченко та його заступниця Ольга Капінус від коментарів відмовились.

«Схеми» взяли інтерв'ю й у засновника фірми-виробника «Темп-3000» Юрія Євтушенка. Він заявив, що Міністерство оборони і не вимагало, щоб їхній виріб витримував занурення у воду, хоч і міг вимагати, тому вважає себе жертвою наклепу. Журналісти нагадали, що згідно до експертизи слідчих ДБР жилети прострілюються навіть після імітації дощу, а не повного занурення у воду. Євтушенко у відповідь заслався на те, що не був присутнім при експертизі й не може надати коментар.

Для повноти картини журналісти «Схем» провели власний експеримент. Для цього використали бронежилет «Корсар» 2015 року виробництва, одну з модифікацій того ж «Корсару», який використовують українські бійці. Важливо, що в ході експерименту журналісти використовували цивільні патрони, які мають нижчу від бойових проникаючу здатність кулі.

В ході експерименту бронежилет разом із чохлам та пластиною занурили у воду на 5 хвилин. Потім, витягнувши пластину, здійснити серію пострілів у бронежилет. У результаті кулі через броню пройшли практично без спротиву.

Отриманий результат показали фахівцю, який підтвердив, що пакет моментально втратив свою балістичну міцність після намокання, при цьому прирівнявши стрільбу цивільними патронами до розстрілу бронежилету з рогатки. Журналісти будують припущення, що військові могли отримати схожий результат під час власних неофіційних випробувань.

Далі увага переходить з випробування бронежилетів до самої персони генерала Дмитра Марченка та суспільного резонансу, що виник після його затримання, так як останній має значний авторитет серед військових та

активістів – генерал приймав участь у військових діях на Донбасі, зокрема у обороні оборону Донецького аеропорту, 2014 року на власному автомобілі під виглядом таксиста провів розвідку та виявив значні сили російських військ у Криму, того ж року виводив українських бійців з оточення у районі Савур-Могили, був нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня. Волонтери одразу ж оголосили збір коштів на заставу для Дмитра Марченка, зібравши 1,5 млн гривень.

Сам генерал, згідно до поданої декларації, жив у орендованому житлі, витрати на яке компенсує йому Міністерство оборони. Втім, журналістам, за допомогою квадрокоптеру, вдалося зафіксувати авто Дмитра Марченка, в будинку в районі Жулян у Києві. При подальшому розслідуванні було виявлено, що будинок був придбаний 2018 року та оформлений на матір заступниці генерала Ольги Капінус, і в її декларації цієї інформації вказано не було. В цьому ж будинку, за даними слідства, знаходили речі Марченка і під час обшуків. За версією слідства, Дмитро Марченко та Ольга Капінус живуть у цивільному шлюбі. В доповнення, журналісти знайшли на одному з інтернет-сайтів оголошення про продажу сусіднього, зовнішньо ідентичного будинку за 130 тисяч доларів.

Таким чином, журналісти вибудовують припущення, що волонтери могли бути введеними в оману стосовно матеріального стану генерала та його родини – вважаючи, що він мешкає у скромній орендованій квартирі та збираючи пожертви йому на заставу.

Висновки до розділу II. Проаналізувавши подані вище публікації, можна дійти таких висновків щодо їх методологічних особливостей:

1. Спостереження в українському розслідуванні є основним джерелом отримання інформації, якщо йдеться про інформацію приховану від публіки та суспільно значущу. Це включене приховане спостереження, при якому журналіст «мінє професію», якщо ми говоримо про програму «Гроші» на «1+1», або прихована зйомка у випадку програм «Наші гроші з Денисом Бігусом» та «Схеми: корупція в деталях».

2. Репортаж, як вид спостереження, також є поширеним джерелом інформації. Описуючи якусь негативну тенденцію або проблему, що потребує вирішення (наприклад, занедбаний стан автомобільних доріг), журналісти прибувають в потрібне місце щоб остаточно підтвердити чи спростувати певну інформацію. Аудіовізуальний формат телебачення дозволяє глядачеві на власні очі засвідчити проблему.

3. Невід'ємною ознакою українського розслідування є коментарі експертів з тієї чи іншої галузі. Співпраця з ними, зазвичай, приносить журналісту багато корисних знань і розуміння процесів, на вивчення яких буде потрібно багато часу. Вони надають журналістові об'єктивне та професійне тлумачення предмету розслідування та сприяють його багатосторонньому висвітленню. Водночас з ними пов'язана негативна тенденція, коли коментарі цих експертів складають основну джерельну базу журналіста. Зазвичай в таких випадках розслідування не носить викривальної функцію, перетворюючись в огляд з елементами бесіди.

4. Інтерв'ю з фігурантами тої іншої справи нерідко виступає в ролі джерела інформації. Варто зазначити, що у багатьох випадках спроба взяти інтерв'ю завершується відмовою, особливо якщо гіпотетичний респондент водночас є і об'єктом розслідування. Це характерна риса розслідувань, направлених на якусь конкретну особу – журналісти завжди реалізують право «головного героя» на відповідь. Наявність такого інтерв'ю свідчить про сумлінність журналіста, відсутності злого наміру в його діях, прагненні перевірити інформацію, зібрану в процесі розслідування.

РОЗДІЛ III. СПЕЦИФІКА ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ЗМІ

3.1. Основні тенденції розвитку журналістського розслідування в Україні

Кожен випуск програми «Гроші» складається із декількох, не пов'язаних між собою, матеріалів. В цілому один годинний випуск вміщає в собі 5-7 матеріалів хронометражем від 5 до 20 хвилин. Варто зазначити, що за жанровою ознакою більшість матеріалів у випуску не є журналістськими розслідуваннями. Наповнення випусків складають звичайні новини «приправлені» коментарями експертів, статистичними даними щодо предмету висвітлення або репортажами з місця подій. Варто наголосити, що це є одним із тих випадків, коли кількість розслідувань негативно впливає на їх якість.

Методи розслідування журналістів програми «Гроші» доволі обмежені та рідко виходять за рамки включеного прихованого спостереження, експерименту та загальних для журналістики інтерв'ю, коментарів та аналізу доступних документів. Спостереження є основним способом здобуття раніше невідомої інформації, який найчастіше використовується розслідувачами «Грошей».

Основною проблемою журналістських розслідувань програми «Гроші» є те, що більшість матеріалів не мають викривального потенціалу та носять, по суті, інформаційний, в кращому випадку аналітичний характер. За своєю суттю – це новини з «прикрученими» до них коментарями експертів, інтерв'ю очевидців та аналізом доступних даних. Сам факт розслідування, тобто пошуку приховуваної інформації та викриття тих чи інших фактів, у таких матеріалах відсутній.

Подібна тенденція чітко просліджується у розслідуванні інтернет-афер від 7 вересня 2020 року, яке подається під гучною назвою «Гроші викрили одну з найбільших афер за останні роки в інтернеті». Основним джерелом

інформації журналістів є жертва аферистів, інтерв'ю з якою, чергуючись з іншими синхронами, займає майже третину хронометражу.

Серед інших джерел інформації – три фахівці різних галузей: колишній аферист, генетик та доктор біологічних наук. Цінність їх свідчень в контексті розслідування досить сумнівна. Коментар першого експерта, хоч відноситься до теми інтернет-афер, в цілому не проливає світла на об'єкт розслідування. Коментар генетика взагалі свідчить про генетичну схильність до довірливості та, скоріше, належить до категорії «цікавих фактів» аніж до цінного джерела інформації, яка допомогла б розкрити схеми аферистів. Така ж ситуація із свідченнями біолога. Безумовно, інформацію всіх трьох експертів можна назвати достовірною та в певній мірі корисною, але у контексті конкретного розслідування конкретної компанії (чи навіть в контексті інтернет-афер загалом) їх свідчення не несуть ніякої цінності.

На завершення журналісти провели приховане спостереження в якості працівника кол-центру подібної мережі із сумнівною репутацією – «Форекс». Не кажучи вже про те, що «Форекс», окрім сфери діяльності та репутації, не має нічого спільного зі згаданим на початку фігурантом справи, компанії «LBLV», встановленні факти не є доказом протиправної діяльності фірми, адже отримання працівниками інструкцій є поширеною практикою в багатьох кол-центрах і не несуть за собою правових наслідків.

Основною ж проблемою цього розслідування є фактична відсутність гіпотези. Через це стає складно зрозуміти, що саме розслідують журналісти: адже незаконність діяльності «LBLV» від самого початку подається як факт, який не потребує доведення. І коментарі експертів, разом із результатами прихованого спостереження, замість того, щоб принести в матеріал конкретики та наштовхнути журналіста на подальші пошуки – навпаки, розмивають встановленні на початку межі розслідування. Із викриття конкретної фірми матеріал поступово перетворився на викриття усіх інтернет-афер загалом, причому без самого викриття як такого.

Набагато ширший арсенал у програм «Наші гроші з Денисом Бігусом» та «Схеми: корупція в деталях». В якості прикладів можна привести розслідування «Схем» – «Бойова (не)готовність?», де в їх розпорядженні опинились розмови із кабінетів посадовців Міноборони, які були записані правоохоронцями.

Особливо часто в цих програмах можна спостерігати приховане стеження як спосіб отримання інформації про місцеперебування певних осіб. Стеження використовуються у випусках «П'ятизірковий карантин Юлії Тимошенко», де журналісти зафіксували автомобілі Юлії Тимошенко у п'ятизірковому готелі; «Таємні гості Ріната Ахметова», в якому таким способом був виявлений факт зустрічей лідера Радикальної партії Олега Ляшка з олігархом Рінатом Ахметовим; «Кошій Медведчук: газова скриня, тютюнові яйця», де журналісти встановлювали стеження за офісом Медведчука з метою визначити його впливових відвідувачів.

Розглядаючи весь період діяльності проаналізованих програм варто зазначити, що специфіка їх роботи не є сталою та змінювалась з часом. Нижче проаналізовані основні тенденції розвитку, які спостерігаються в журналістському розслідуванні протягом 2010-х років.

По перше – це вдосконалення методів роботи журналіста при підготовці матеріалу, зокрема на етапі збору інформації. Варто зауважити, що межа 2000 та 2010 років є ключовою для українського телевізійного розслідування: більшість з них виникли саме в цей період і були вимушені працювати в умовах відсутності досвіду у новому для української тележурналістики жанру.

Відповідно, ще на початку 2010 методи цих програм зазвичай обмежувались одним-двома джерелам інформації, переважно спостереженням (сюжети про даїшників, ломбарди та стрілка з «Каравану» програми «Гроші»), інтерв'ю (сюжет «Новорічну ялинку на Майдані встановлюють міліціонери»), аналізом документів, рідше – експериментом.

Сьогодні ж розслідування включають в себе цілий комплекс методів, спрямований на підтвердження висунутої гіпотези. Яскравим прикладами є

матеріали «Ексклюзивні авто і 20 млн понтів нового керівника Миколаївської СБУ», «П'ятизірковий карантин Юлії Тимошенко» та «Недоремонт на Вінниччині: як чиновники зливають тендери і як це впливає на якість доріг».

Трансформацій зазнала й загальна композиція випусків та їх хронометраж. Виросла деталізація предмету розслідування, з'явилась динаміка: постійно змінюються локації, персоналії та відкриваються нові факти. Для порівняння можна взяти сюжети «Наших грошей з Денисом Бігусом» – «Новорічну ялинку на Майдані встановлюють міліціонери» за 2013 рік та «Хрещений Дядько Київпастрансу: хто буде золоті колії в столиці» за 2020 рік. Будучи подібними за темою (махінації на тендерах) та методиці (домінування інтерв'ю як основного джерела інформації), вони кардинально різняться за своєю структурою. Перший матеріал представляє собою послідовний виклад отриманої в ході розслідування інформації з відповідним відеорядом. Сюжет є стислим та лаконічним, у ньому не спостерігається ніяких розгалужень, додаткових гіпотез чи паралельно розслідуваних тем.

Випуск за 2020 рік також складається з логічної послідовності фактів, але на фоні попереднього прикладу одразу ж вирізняється рівнем розбору «по полицям» кожної ланки цієї послідовності. Як і в попередньому прикладі, основна структурна та сюжетна складова матеріалу – численні інтерв'ю з фігурантами оборудки. Але в сюжет 2020 року ці інтерв'ю чергуються елементами репортажу (журналістка особисто відвідує місце події щоб наочно зафільмувати стан трамвайних колій), стен-апи у вигляді виступу на вулиці з коротким описом встановлених фактів та висловленням з цього приводу думок журналіста, опитування пересічних громадян тощо. Ці структурні елементи випуску не грають ролі для розслідування як такого, але полегшують сприйняття інформації глядачем. Інтерв'ю з основним фігурантом поділене на окремі синхрони, які показуються в окремих моментах протягом усього сюжету, зокрема на початку. Закінчується випуск черговим стенд-апом журналістки, яка підсумовує результат її роботи.

Щодо тематики розслідувань, абсолютна більшість випусків присвячено корупції у широкому розмінні цього слова та зловживанні владними повноваженнями серед чиновників. В них фігурують факти невідповідності витрат посадовців з їх офіційними доходами, невідповідність декларації до реального майна особи, непрозорість державних закупівель, незаконна приватизація державних об'єктів, використання службових повноважень для отримання власної вигоди та інші. У більшості випадків фігурантами подібних розслідувань стають чиновники високого рівню – народні депутати, міністри, президенти, іноді – держслужбовці в широкому розумінні.

Непомірні витрати (навіть якщо вони відповідають доходам) посадовців є ще одною поширеною темою, яка не має на меті викрити протиправні дії. Це, в основному, матеріали про розкішні маєтки чиновників, їх машини класу люкс та вартісні відпочинки.

Прикладом подібного розслідування є випуск «Схем» про відпочинок Юлії Тимошенко в травні 2020 року. Журналісти встановили, що в період карантинних обмежень остання перебувала в п'ятизірковому заміському готелі на Львівщині. Наголошується, що саме в час її відпочинку в Парламенті відбувалось екстрене засідання щодо захисту лікарів в умовах пандемії. Емоційну складову посилює наступний відеоряд, у якому Юлія Тимошенко обіцяє працювати без вихідних для вирішення проблеми пандемії COVID-19. Хоч, очевидно, жодних законів Тимошенко не порушувала, увага акцентується не на правовому аспекті ситуації, а морально-етичному: у час, коли в Україні всі заклади закриті, а сотні тисяч залишилися без роботи, лідерка «Батьківщини» відпочиває у дороговартісному готелі попри обіцянки докласти усіх зусиль на боротьбу з пандемією.

3.2. Роль та ефективність телевізійного розслідування як чинника демократизації суспільства

Як складова громадської ініціативи розслідування виконує багато функцій, зокрема: інформування, громадський контроль, соціалізації та демократизації суспільства.

Функція інформування передбачає висвітлення антисупільних явищ та привернення уваги громадськості з метою подальшого їх подолання. В її основі полягає право громадян отримувати інформацію незалежно від того, наскільки це не вигідно тим чи іншим зацікавленим силам.

Громадський контроль полягає в інформуванні громадськості про події в державних інституціях та суспільстві. Згідно цієї функції, в обов'язки журналіста входить нагляд за роботою усіх, хто має владу. Загальними суб'єктами є урядовий процес прийняття рішень, корпоративне шахрайство, незаконна діяльність, аморальність, питання захисту прав споживачів та охорона довкілля.

Під соціалізацією розуміється культуроформуючі та освітні можливості ЗМІ. Оскільки до завдань преси належить передача зразків, цінностей та норм буття, котрі є гідними та можливими для людини, що загальноприйняті у суспільстві, то ЗМІ таким чином соціалізують людину. В контексті журналістських розслідувань варто навести приклади розслідувань, предметом яких є не порушення закону, а саме етичний аспект об'єкту, наприклад, невідповідність образу життя конкретного політика щодо створеного ним іміджу «порядного громадянина» або загальних моральних норм.

Функція демократизації забезпечує прозорість в діяльності державних структур, викриває злочинні дії чиновників, підтримує існування прав та свобод громадян. Ця функція є основною в контексті досліджуваного питання – журналістського розслідування як фактору зміцнення демократичного ладу суспільства.

Розслідування, незалежно від теми, проводиться з метою виявлення негативних явищ, суспільно значущих проблем та подальшого їх викоріненню. Як вже було сказано, що одним із проявів суспільної активності є резонанс. Журналістське розслідування, окрім інформаційної функції, виконує ще й функцію «сторожового пса» і якість його виконання на усіх етапах, від вибору теми й побудови гіпотези, до випуску кінцевого результату, напряду впливає на його результативність. Тому справедливо розглядати правові наслідки розслідування (як позитивні, так і негативні) як прояв його ефективності.

Від резонансності залежить потенціал розслідування: чи викликає матеріал інтерес суспільства до теми, як воно реагує і чи реагує взагалі. В українських ЗМІ спостерігається проблема недостатньої соціальної резонансності розслідувань, та, відповідно, відсутність реакції від державних органів. Прикладом тому є результати проекту SCOOP в Україні, де з близько 200 розслідувань, проведених місцевими та іноземними журналістами, жодне не отримало правових наслідків, хоча багато з них зачіпали інтереси можновладців. Разом з тим треба розуміти, що робота журналіста закінчується на публікації, і в його список його обов'язків, як вповноважень, не входить робота поза журналістською діяльністю. Подальше правове врегулювання проблеми є обов'язком відповідних державних органів, і за реакцію чи її відсутність журналіст відповідати не може. З цього випливає, що найбільш ефективним методом впливу на результат є звернути увагу громадськості з подальшим зацікавленням чи занепокоєнням, стимулювати певні види оцінок, винести проблему на загальне обговорення. Це взаємопов'язаний двосторонній процес, який залежить від розвитку громадянського суспільства в Україні.

Серед досліджуваних публікацій, найбільш резонансними стали розслідування «Ексклюзивні авто і 20 млн понтів нового керівника Миколаївської СБУ» програми «Наші гроші з Денисом Бігусом», «Царське село Порошенка» програми «Схеми».

Після виходу розслідування «Наших грошей» Віталій Герсак, керівник Миколаївської СБУ та головний фігурант розслідування, подав на журналістів позов у Галицький районний суд Львова про захист честі, гідності, ділової репутації. Однак, після підготовчого засідання, на якому захисники журналістів подали ґрунтовний відзив із запереченнями, Герсак подав заяву про залишення позову без розгляду. У жовтні 2020 року НАЗК дійсно виявило недостовірні відомості на 800 тисяч гривень у декларації Герсака. Указом №505/2020 від 18 листопада президент України Володимир Зеленський звільнив Віталія Герсака з посади начальника управління Служби безпеки в Миколаївській області. Таким чином журналісти добились відповідної реакції державних органів з подальшими наслідками для Віталія Герсака, що говорить про успішність розслідування не тільки на етапі створення, але й на етапі пост-розслідування.

Розслідування про землю у Царському селі президента Порошенка викликало хвилю протестів проти будівництва, адже ділянка знаходиться в охоронній зоні об'єкта Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, та стало приводом звернення групи народних депутатів до Генеральної прокуратури України, але в ГПУ «ходу» справі не дали. Через три роки після публікації на сайті продажу нерухомості з'явилося оголошення про продаж земельної ділянки на Печерську, яка належить президенту Петру Порошенку. Очевидно, президент таким чином вирішив позбутися проблемного активу.

Разом з тим варто зауважити, що в українській розслідувальній практиці названі приклади є скоріше виключенням з правил, а не закономірністю. Абсолютна більшість розслідувань ніколи не покидає меж телебачення та не знаходить реакції відповідних органів та суспільства. З цього випливає, що ефективність розслідування багато в чому тотожна з його резонансністю.

Як приклад можна привести безпрецедентне за своєю суттю оприлюднення телеграм-переписок членів штабу Володимира Зеленського в сюжеті «Наших гроші» під час передвиборчої кампанії 2019 року, яке тим не менше не викликало очікуваного резонансу, незважаючи на встановленні

факти зв'язків команди Зеленського із близьким оточенням Ігоря Коломойського, фінансування останнім піар-кампанії кандидата та тиск на штаб з боку Андрія Богдана, особистого адвоката олігарха.

Тож якщо говорити про резонансність розслідування, то в першу чергу про нього говорить актуальність та масштаб його предмету. Іншими чинниками резонансності є професійні навички журналіста та, у випадку телебачення, команди студійних фахівців, які готують випуск. Ще на етапі вибору предмету розслідування завданням журналіста є побачити потенціал цього предмету, заздалегідь визначити цінність приховуваної інформації, зрозуміти, що подальше вивчення саме цієї теми в результаті може стати резонансним матеріалом.

Протилежним фактором в даному випадку є перенасиченість медіаринку негативною інформацією, через що рядові випуски розслідувань часто просто «птопають» серед новин інформаційного характеру, перетворюючи перспективне розслідування у буденну новину.

Сюжет «Мережа олігархів: чому зростають тарифи на електроенергію?» вирізняється тим, що в ролі інформаційного приводу в ньому виступає не конкретний факт, а тенденція росту цін на тарифи в Україні загалом. Журналісти ж в ході роботи прослідковують зв'язок від загальної тенденцією до конкретного акту непомірних витрат «обленерго» та вибудовують гіпотезу, що їх власники таким чином просто виводять з компаній великі суми грошей, які сплачують українці за споживання електроенергії. Незважаючи на актуальність (як вже вказувалось, одною з основних проблем України громадяни вважають високу вартість життя) та якість проведеної журналістом роботи, матеріал залишився практично непоміченим громадськістю. Актуальність в свою чергу провокує переповненість українського медіапростору матеріалами подібної тематики, що унеможлиблює адекватну реакцію суспільства.

Та навіть попри те, що на перший погляд більшість розслідувань не приносять плодів для суспільства, воно все ще діє в межах контролюючої

функції ЗМІ та має вплив на думку суспільства щодо тих чи інших негативних тенденцій чи явищ. Якщо навести в якості прикладу посадовця-корупціонера, то журналісти, висвітлюючи сумнівну законність дій останнього, знижують поступово його рейтинги, приймаючи таким чином хоч пасивну, та все ж участь у формуванні громадської думки. Звісно, це, не в останню чергу, дає широкий простір для «джинси» та проплачених розслідувань, які «воюють в одну сторону». У таких випадках залишається сподіватись на редакційну незалежність та журналістську чесність.

Розслідування «Ахметов повертається» серед інших розслідувань воно характерно виділяється завідомою відсутністю гіпотези про незаконність чийось дій. Мета розслідування – викриття непублічних зустрічей олігарха Ріната Ахметова з українськими чиновниками та цілей цих зустрічей. Разом з тим методологія збору інформації для цього конкретного матеріалу виходить за межі аналітичних жанрів і є однозначно розслідувальною: в ході роботи журналісти встановлювали стеження біля офісів Адміністрації президента та Кабінету міністрів, звертались до різних установ із запитом надання інформації та спілкувались з фігурантами особисто.

Схожим чином можна охарактеризувати випуск «Кошій Медведчук: газова скриня, тютюнові яйця», але замість встановлення конкретного факту розслідування ставить ціль дослідити вплив, зв'язки та бізнес-активи Віктора Медведчука.

Висновки до розділу III. Журналістика розслідувань тісно пов'язана із демократичним суспільством. Вона можлива лише за умов свободи слова та плюралізму. Водночас, викриваючи асоціальні явища вони мотивують суспільство їх викорінення, сприяючи таким чином демократизації громадськості.

Популярна думка про недієвість або недостатню ефективність журналістського розслідування в Україні не є безпідставною: більшість потенційно резонансних розслідувань не несуть за собою ніяких правових для фігурантів. Але разом з тим необхідно усвідомлювати, що розслідування

журналіста відрізняється від слідства спеціальних органів та вповноважених державних установ. Робота журналіста завершується на публікації – далі справа органів влади та громадських організацій. Та оскільки органи державної рідко реагують на розслідування, в українському суспільстві склалась думка, що відсутність конкретних змін і покарань за злочини й порушення є результатом недоопрацювання розслідування, що не відповідає дійсності.

ВИСНОВКИ

Розвиток розслідувальної журналістики в Україні являє собою свого роду захисну реакцію суспільства на подразники у вигляді тих чи інших негативних явищ у різних сферах життя громадян. Основою мотивації діяльності журналістики розслідувань є необхідність винести на розсуд громадськості приховані протиправні дії високопосадовців, випадки протиправних дій органів державної влади, зухвалу поведінку окремих представників суспільства тощо.

Водночас в Україні спостерігається криза координації розслідувальної журналістики з органами влади та громадськістю. Попри наявність якісних телевізійних програм, цей жанр рідко виходить за межі власне журналістики та практично не викликає широкого резонансу. Причинами цього зазвичай є відсутність чіткої доказової бази з сторони журналістів, та відсутність

Узагальнивши, можна стверджувати наступне:

1. За останнє десятиліття журналістське розслідування розвивалось та трансформувалось під впливом власного здобутого досвіду. Порівняно з початком 2010-х років, хронометраж випусків збільшився подекуди в рази а самі матеріали виростили в деталізації описуваних предметів. Окрім жанрових ознак позитивних змін зазнала й методологія розслідування в цілому. Якщо на початку свого існування програми журналістських розслідувань мало чим відрізнялись від рядових новин та мали на меті скоріше «натякнути» глядачеві на недобросовісність тих чи інших фігурантів, то сьогодні журналісти в повну силу використовують весь методологічний арсенал при створенні доказової бази для своїх гіпотез.

2. Тематика розслідувань – переважно антикорупційна. Абсолютна більшість сюжетів проаналізованих програм напряму (якщо журналісти зібрали достатню доказову базу) або гіпотетично (якщо журналісти висловили припущення) стосується корупції на усіх рівнях – від рядових службовців до депутатів, міністрів та президентів.

3. Попри це, дійсно резонансних та викривальних розслідувань сьогодні в Україні не так вже й багато, а таких, що мали правові наслідки для їх фігурантів – взагалі одиниці. При цьому, варто зазначити, якість розслідувань сьогодні залишається на високому рівні, що свідчить насамперед про відсутність адекватної реакції відповідних органів та громадськості.

4. З попереднього пункту випливає, що роль журналістського розслідування в Україні не в більшій мірі викривальницька, а контролююча. Розслідування інформують читача з приводу того чи іншого явища, формують суспільну думку та сприяють викоріненню висвітлюваних проблем.

5. Цілями журналістів-розслідувачів не завжди є викриття тих чи інших прихованих фактів, схем та обходок. Відносно частим явищем є розслідування-портрет, який ставить за мету дослідити політичний вплив та бізнес активи певних осіб – політиків, олігархів тощо, та встановити їх зв'язки з конкретними явищами та тенденціями. Готуючи подібні сюжети, журналісти не передбачають викриття та не вибудовують конкретних гіпотез, хоча використовують всі ті ж методи збору інформації, що й при звичайному розслідуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беата Б. Посібник з журналістських розслідувань. Теорія та практика / Бель Беата, Бурмагін Олександр, Патора Томаш, Олег Хоменок. – Київ, 2013. – 190 с.
2. Василик Л. Журналістські розслідування на телебаченні / Л. Є. Василик // Вісник Харківського університету ім. В.Н. Каразіна. – 2011. – С. 42-46.
3. Глушко О. Журналістське розслідування: історія, теорія, практика : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. / О. Глушко. – Київ : Арістей, 2006. – 144 с.
4. Тертычный А. А. Расследовательская журналистика. – М.: Аспент пресс, 2002
5. Журналістський фах: газетно-журнальне виробництво : навч. посіб. / Т. Приступенко, Р. Радчик, М. Василенко [та ін.] ; за ред. В. Різуна. – Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – 352 с.
6. Підвисоцький В. Лицар совісті й честі // Голос України. Газета Верховної Ради України. 2004. URL: <http://www.golos.com.ua/article/233738>
7. Журналістське розслідування : посіб. / пер. та адаптація А. Лазарева // За матеріалами семінарів Ін-ту масової інформації (Київ), Центру підготовки та вдосконалення журналістів (Париж), нідерландської прогр. МАТРА; упор. А. Лазарева, І. Чайка; ред. С. Таран; Інститут масової інформації. – К., 2004.
8. Матвієнко О.В. Інформаційна освіта: інноваційні аспекти [текст]: підр. / О.В. Матвієнко. – К.:КНУКіМ, 2003. – 240 с.
9. Мочарська Л. Розслідувальна публіцистика в Україні: становлення, мовностилістичні особливості / Л. Мочарська // Стиль і текст. - 2013. - Вип. 14. - С. 250-259. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sit_2013_14_30.

10. Гарматій О. Суспільна значущість журналістських телевізійних розслідувань // Теле- та радіожурналістика. 2020. Вип. 19.
11. Найбільш популярними серед українців ЗМІ є телебачення та Інтернет // дослідження ГО «Детектор медіа», Media Sapiens. 2017. URL: <https://detector.media/infospace/article/123866/2017-03-07-naibilsh-populyarnimi-sered-ukraintsiv-zmi-e-telebachennya-ta-internet-research-branding-group/>
12. Хоменко І. Функціональність журналістського розслідування в українському медійному просторі: погляд практика / І. Хоменко // Current Issues of Mass Communication. – 2013. – № 14. – С. 106-111.
13. Яблоновська Н. Журналістське розслідування в аспекті вимог оперативно-розшукового законодавства / Н. Яблоновська // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2011. – № 4. – С. 118-124.
14. Довженко, О. (2013). Сучасна українська медіакритика: чинники формування, проблеми та перспективи. Вісник Львівського університету. Серія журналістика, 37, 131–138.
15. Лігачова М. Криза самоідентифікації // Телекритика. URL: <https://telekritika.ua/uk/smi/8-zhurnalistskih-rozsliduvan-yaki-vplinuli-na-istoriyu-nezalezhoiukraini/>
16. Мазур М. І. Журналісти-практики в інформаційній діяльності телебачення: проблема жанру
17. Дмитровський, З. Є. Телевізійна інформація: теорія і практика : навч. посіб. / З. Є. Дмитровський. — Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2002. — 128 с.
18. Мостепан К. Сучасне журналістське розслідування: композиція та індивідуально-авторські особливості представлення контенту // Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт із галузі знань «Журналістика». Матеріали всеукр. конф. 17 квітня 2019 р. URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/nmc.nd/student_nauka/2018-2019/zhurn_roboty/07.pdf

19. «Оцінка потреб журналістів у поглибленні знань та навичок для проведення якісних журналістських розслідувань» (дослідження ГО «Детектор медіа»), Media Sapiens. URL: <https://go.detector.media/analitichnij-zvit-otsinka-potreb-zhurnalistiv-u-pogliblenni-znan-ta-navichok-dlya-provedennya-yakisnih-zhurnalistських-rozsliduvan/>
20. Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів ЗМІ в Україні // дослідження ГО «Детектор медіа», Media Sapiens. 2019, Київ.
21. Українці вважають корупцію «абсолютним злом» // Укрінформ. 2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2163252-ukrainci-vvazaut-korupciu-absolute-zlombekeskina.html>
22. Райхель Ю. Нові «папери Пентагону» // День. 2010. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planeti/novi-papery-pentagonu>
23. Яковець А.В. Телевізійна журналістика : теорія і практика : посібник – 2-ге вид., доп. і переробл. / А. В. Яковець. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2009. – 262 с.
24. Василенко М. Особливості підготовки репортерів для жанру «репортаж-розслідування» [Електронний ресурс] / М. Василенко // Актуальні питання масової комунікації. — 2002. — Вип. 3. — Ч.1. — С. 10-12 – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1864>.
25. Василик Л. Є. Журналістські розслідування на телебаченні / Л. Є. Василик // Вісник Харківського університету ім. В.Н. Каразіна. – 2011. – С. 42-46
26. Нікітіна Н. Специфіка журналістського розслідування: основи жанру й методу / Н. Нікітіна // Наукові записки Інституту журналістики : Т. 30 січень – березень / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ : Видавництво Інституту журналістики, 2008. – 182 с. – С. 170-172.
27. Александр Лемишевский. Цілі та методика журналістських розслідувань//Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал - 2017. - №12. - <https://nauka-online.com/ua/publications/sotsialnye-kommunikatsii/2017/12/tseli-i-metodika-zhurnalistських-rassledovanij/>

28. Полушкіна В. Агентство журналістських розслідувань як ефективна модель проведення, розробки та розповсюдження інформаційного продукту розслідницької діяльності / В. Полушкіна // Актуальні питання масової комунікації. – Київ, 2002. – Вип. 3, част. 2. – С. 15-17.

29. Рендол Д. Універсальний журналіст : підручник / Д. Рендол. – Київ: Київська типографія, 2007. – 150 с

30. Сущенко В. М. Журналістське розслідування правопорушень: загальна характеристика та поняття з точки зору правознавства / В. Сущенко // Наукові записки НаУКМА. – 2011. – Т. 116 : Юридичні науки. – С. 26-29.

31. Василик, Л. Є. (2011), «Журналістські розслідування на телебаченні», URL: http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_968/content/vasylyk.pdf

32. Ст. 34 Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992 URL: https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-34.htm

33. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0012323-12>

34. Закон України «Про звернення громадян» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>

35. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

36. Закон України «Про доступ до публічної інформації» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

37. «Яких знань та навичок бракує журналістам для проведення розслідувань?» (дослідження ГО «Детектор медіа»), Media Sapiens. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/research/yakikh_znan_ta_navichok_brakue_zhurnalistam_dlya_provedennya_rozsliduvan_doslidzhennya_go_detektor_media/

38. Ткач М. Лікарі «швидкої» та даїшники підробляють таксистами [Електронний ресурс]. – Випуск від 26.10.2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://tsn.ua/video/video-novini/likari-shvidkoyi-ta-dayishniki-pidroblyayut-taksistami-1.html>
39. Мальнєв С. Скільки коштує відкуп за крадіжку та нові факти у справі «стрілка» [Електронний ресурс]. – Випуск від 18.10.2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=m5HwWCNktBw>
40. «Гроші» розкрили шахрайські схеми ломбардів [Електронний ресурс]. – Випуск від 11.11.2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=a1YCrwe7BkE>
41. Бронемашини, яких немає [Електронний ресурс]. – Випуск від 09.02.2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=czXHftKkUHo&list=FLqnc667qz-fVJKrWpelwHVQ&index=521>
42. Мальнєв С. Хата на депутата [Електронний ресурс]. – Випуск від 15.03.2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=6b441H2QG90>
43. Засаднюк А., Коломієць В. Недоремонт на Вінниччині: як чиновники зливають тендери і як це впливає на якість доріг [Електронний ресурс]. – Випуск від 07.09.2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=rOtywU3zbNc>
44. Вдовиченко О. Прибутковий коронавірус [Електронний ресурс]. – Випуск від 27.01.2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=3If24v1SYZk>
45. Костенко К. Мільярди під землю [Електронний ресурс]. – Випуск від 27.01.2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=KywsAfym6tI&list=PL5rBbYZrC6VNIIDtenM_q4Xu-G2psn0UQ6&index=5
46. Іваницький О. Гроші викрили одну з систем афер за останні роки в інтернеті. [Електронний ресурс]. – Випуск від 07.09.2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=0uvSa0uWDRU>
47. Гроші і посади Бориса Колеснікова: пряий зв'язок [Електронний ресурс]. – Випуск від 05.11.2013. – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=tPZZCXJmHrM&list=PLj1W_YfyNdvlGQKoxEIdX3D4eVR4HlAtJ&index=562
48. Новорічну ялинку на Майдані встановлюють міліціонери [Електронний ресурс]. – Випуск від 24.12.2013. – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=oTnuQyRqtSQ&list=PLj1W_YfyNdvlGQKoxEIdX3D4eVR4HlAtJ&index=547

49. Бурдей Н. Гральний бізнес МВС [Електронний ресурс]. – Випуск від 21.12.2016. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.youtube.com/watch?v=lebDmnWO05E>
50. Юрченко А. Кощій Медведчук: газова скриня, тютюнові яйця [Електронний ресурс]. – Випуск від 03.07.2017. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.youtube.com/watch?v=oWZRgSKNc5Y>
51. Ансіфорова М. Хрещений Дядько Київпастрансу: хто буде золоті колії в столиці [Електронний ресурс]. – Випуск від 28.01.2020. – Режим доступу до ресурсу:
https://www.youtube.com/watch?v=xveJWBVMFFA&list=PLj1W_YfyNdvlGQKoXEIdx3D4eVR4HlAtJ&index=43
52. Зе-телеграм: таємні переписки команди Зеленського [Електронний ресурс]. – Випуск від 19.04.2019. – Режим доступу до ресурсу:
https://www.youtube.com/watch?v=y5GQHVyF5kE&list=PLj1W_YfyNdvlGQKoXEIdx3D4eVR4HlAtJ&index=96
53. Хімерик Ю., Коршенко В., Понька В. Ексклюзивні авто і 20 млн понтів нового керівника Миколаївської СБУ [Електронний ресурс]. – Випуск від 24.02.2020. – Режим доступу до ресурсу:
https://www.youtube.com/watch?v=cP2vVH31c2Y&list=PLj1W_YfyNdvlGQKoXEIdx3D4eVR4HlAtJ&index=37
54. Савчук М. Царське село Петра Порошенка [Електронний ресурс]. – Випуск від 13.02.2015. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.youtube.com/watch?v=kuwYh2qOxvM>
55. Ткач М. Таємні гості Ріната Ахметова [Електронний ресурс]. – Випуск від 31.03.2016. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.youtube.com/watch?v=zmBVnL2G20M>
56. Чорновалов О. Мережа олігархів [Електронний ресурс]. – Випуск від 8.07.2016. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.youtube.com/watch?v=6OjIwUkr7zY>
57. Ткач М. П'ятизірковий карантин Юлії Тимошенко [Електронний ресурс]. – Випуск від 22.05.2020. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.radiosvoboda.org/a/shemy/30625933.html>
58. Єгошина В. Бойова (не)готовність? [Електронний ресурс]. – Випуск від 17.07.2020. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.youtube.com/watch?v=TrIaY4k8wvA>